એકમ–6

વાડમય સૂચિગત વર્ણનના સિદ્ધાંતો અને ક્રમિક વિકાસ
Principles and Evolution of Bibliographic Description

: રૂપરેખા :

6.0 ઉદ્દેશો

6.1 પ્રસ્તાવના

6.2 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન

6.3 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનનો વ્યાપ અને ઉદ્દેશો

6.3.1 વ્યાપ

6.3.2 ઉદ્દેશ્યો

6.4 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનનો વિકાસ

6.4.1 પૂર્વ આઈએસબીડી

6.4.2 રંગનાથનના સિદ્ધાંતો

6.4.3 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનના સિદ્ધાંતો

6.4.4 આઈએસબીડી

6.4.5 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનનું માળખું

6.4.6 વિજાણુકીય સ્રોત વર્ણન

6.4.7 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનનો નમૂનો

6.5 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન : વસ્તુઓ, લક્ષણો અને સંબંધો

6.6 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનના સિદ્ધાંતોની પ્રસ્તુતિ

6.6.1 વસ્તુઓ, લક્ષણો અને સંબંધો

6.6.2 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન

6.6.3 શોધના મુદ્દાઓ

6.6.4 અધિકૃત નોંધણી/ અધિકૃત દફતરો

6.6.5 શોધ શક્તિઓ માટેનો પાયો

6.6.6 પ્રદર્શન

6.7 ઉપભોક્તાના કાર્યોને માટે વાઙ્મયી માહિતી ધારકોની વિગતવાર ગોઠવણી કરવી

6.8 આંતરિકશક્તિ અને આડી ચાલ

6.9 સારાંશ

6.10 તમારી પ્રગતિ ચકાસોનાં ઉત્તરો

6.11 ચાવીરૂપ શબ્દો

6.12 સંદર્ભો અને વિશેષ વાંચન

6.0 ઉદ્દેશ્યો (OBJECTIVES) :

પહેલાનાં એકમોમાં તમે માહિતી પ્રક્રિયા અને વ્યવસ્થાની વિભાવનાઓ વિષે શીખ્યાં છો. પ્રલેખીય માહિતીની વ્યવસ્થા માટે પ્રલેખોને વર્ણવવા વધારાના વિકલ્પની આવશ્યકતા રહે છે. આ હેતુ માટે વરસોથી અનેક માનકો વિકસાવવામાં આવ્યાં છે. વર્તમાન સમયમાં પ્રલેખનાં નવા સ્વરૂપો વીજાણ્વીય પ્રલેખો અસ્તિત્વમાં આવ્યા છે. જેને માટે માનકો વિકસાવ્યા છે. આ એકમ પ્રલેખ માટેના માનકોનો ક્રમવિકાસ વર્ણવે છે.

- **આ એકમના અધ્યયન બાદ તમે આ બાબતથી સક્ષમ બનશો.**
- વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનની જરૂરિયાત, હેતુ અને અર્થ સમજાશે.
- પ્રલેખોના વાઙ્મયીવર્ણનના અમલીકરણનો વ્યાપ અને ક્ષેત્રો ઓળખી શકશો.
- ઘટકોની વિભાવનાઓ જાણવી, વાઙ્મયી વિશ્વમાં એના લક્ષણો અને તેઓના સંબંધો અને સિદ્ધાંતોનું વિશ્લેષણ, ઉદ્દેશો અને વાઙ્મયી વર્ણનના નિયમો વિષે તમે જાણશો.
- વાઙ્મયી ઘટકો, લક્ષણો અને ઉપભોક્તાના કાર્યો સાથેનાં સંબંધો તમે આંકી શકશો.

6.1 પ્રસ્તાવના (INTRODUCTION) :

ઉપભોક્તા પોતાની માહિતી જરૂરિયાતો સંતોષવા માટે માહિતીની ઇચ્છા રાખે છે. જે ગ્રંથાલય અને માહિતી કેન્દ્રોમાં સંગ્રહિત વૈવિધ્યતાભર્યા પ્રલેખોમાંથી પ્રાપ્ત કરી શકશે. ગ્રંથાલય સૂચિ (કાર્ડસૂચિ અને ઓપેક બંને) અને વાઙ્મય સૂચિગત ડેટાબેઝમાંથી ઉપભોક્તાઓ અને પોતાના રસના વિષયોના પ્રલેખો સાથે અરસપરસ અસર કરે છે. ઉપભોક્તાઓનો પ્રલેખો પ્રત્યેનો અભિગમ તેઓની જરૂરિયાત સંતોષવાનો હોઈ શકે, જેને બે જૂથમાં વિભક્ત કરી શકીએ (ભટ્ટાચાર્ય, 1979) કર્તાઅભિગમ અને અજ્ઞાન પ્રલેખો પ્રત્યેનો અભિગમ. પ્રથમ કિસ્સામાં ઉપભોક્તા પ્રલેખના નામ/નામોમાંથી, તેના કર્તા/કર્તાઓ અથવા સહકર્તાઓ, અથવા ગ્રંથશ્રેણી અથવા તેના આખ્યાનામથી પોતાની જરૂરિયાત સંતોષી શકે છે. પછી ઉપભોક્તા પોતાના પ્રલેખને મેળવવા શોધપ્રશ્નની રચના માટે વિષય નામ ધરાવતા હોય તેવો પદોના અભિગમ પ્રયોજે છે. જે અજ્ઞાત પ્રલેખ અભિગમ તરીકે ઓળખાય છે. ગ્રંથસૂચિઓ અથવા વાઙ્મયી ડેટાબેઝમાં વિષય વર્ણન અને વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનની જરૂરિયાત રહે છે. આ જ રીતે પ્રલેખનું વિષયવસ્તુ નિરુપણ જ્ઞાન પ્રલેખના અભિગમને સંતોષવાને વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન અને મથાળાઓ અથવા શોધબિંદુઓ વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનમાંથી મેળવાય છે.

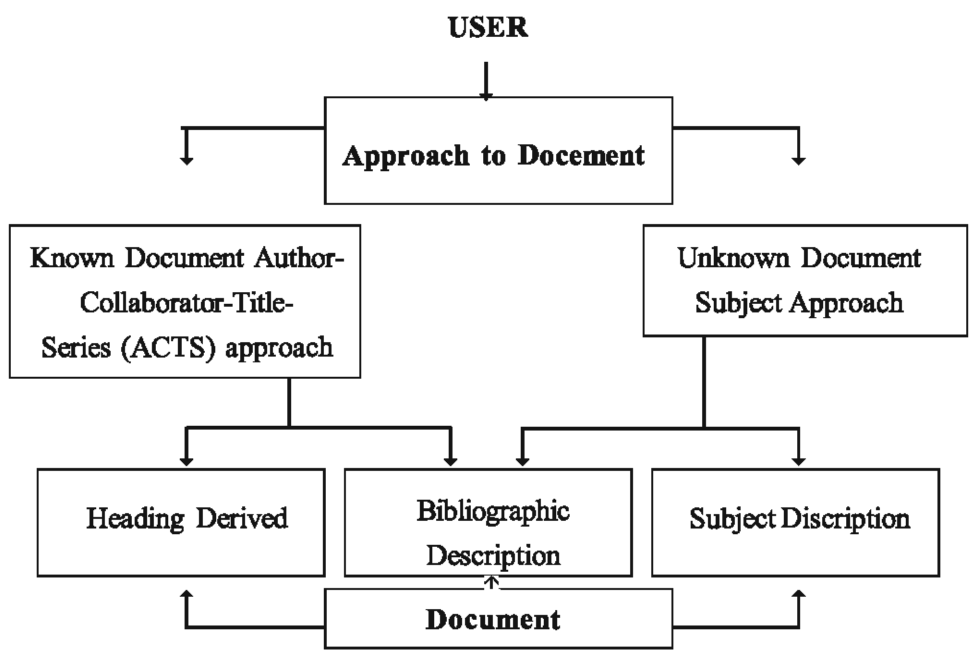

Fig 6.1 : Approach to access of document

વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન એ વાઙ્મય સૂચિગત પ્રલેખોને ઓળખાવતી વસ્તુઓથી વર્ણવતી વિગતો માટે નોંધવાની પ્રક્રિયા છે. વાઙ્મયી વર્ણન પ્રક્રિયામાં પ્રમાણભૂતતા લાવે છે. યંત્ર વાંચી શકે તેવા વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનનો વિનિમય માટે રાષ્ટ્રીય, આંતરરાષ્ટ્રીય અને પ્રાદેશિક પદ્ધતિઓ માટે વિનિમય શક્ય બનતો નથી, સિવાય કે તેમાં ઉચ્ચસ્તરીય પ્રમાણભૂતતા પ્રાપ્ત કરવી પડે છે. માનકો વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનો માટેના સામાન્ય નિયમોની સાથે સંબંધિત હોય છે. જે આંતરરાષ્ટ્રીય અથવા રાષ્ટ્રીય એવા સામાન્ય નિયમો સાથે સંમતિ ધરાવતા હોય છે. પ્રમાણભૂત વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનનો વ્યવહાર અમલ ગ્રંથાલયસૂચિઓ અને વાઙ્મય સૂચિગત ડેટાબેઝીસમાનાં શ્રેણીબદ્ધ કાર્યોની આવશ્યકતા રહેતી હોય છે. આ એકમના કાર્યોની અભિજ્ઞતા દર્શાવતી ઓળખ વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન અને પ્રક્રિયાઓના સામાન્ય નિયમોના સિદ્ધાંતોની રચના તરફ દોરે છે. વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનના સિદ્ધાંતો અને સામાન્ય નિયમો સૂચિકરણના ક્ષેત્રમાં

વૈજ્ઞાનિક આધાર પૂરો પાડે છે અને વાઙ્મય સૂચિગત દસ્તાવેજોનું સર્જન કરે છે. સૂચિકરણની પ્રક્રિયા માહિતી પ્રત્યાયન પ્રૌદ્યોગિકી (ICT)ના અમલને લઈને તેની સાથે માંગ માટે ચોક્સાઈ અને વાઙ્મયી ડેટા નોંધણી કરવામાં તાર્કિકતા લાવવામાં આવેલ છે. વાઙ્મય સૂચિગત નિયંત્રણ દસ્તાવેજો પ્રમાણભૂત કરારોની જરૂરિયાત રહે છે. જે વિનિમયના માધ્યમને અસર કરે છે.

વાઙ્મય સૂચિગત ડેટા (માહિતી) વાઙ્મય સૂચિગત સૂચિકારો, સૂચિકારો, સારસંક્ષેપકારો અને નિર્દેશીકારો, પ્રકાશકો અને ગ્રંથ વિક્રેતાઓ દ્વારા તૈયાર થતાં હોય છે અને માત્ર ગ્રંથાલય સૂચિઓની મર્યાદામાં પણ નહિ, તેવા ઓનલાઈન ડેટાબેઝનાં પ્રકાશકો અને ગ્રંથવિક્રેતાઓની યાદીઓ સારસંક્ષેપ અને નિર્દેશીકરણ સેવાઓ અને વાઙ્મયસૂચિઓ જેવા ઘણાં બધાં ઉત્પાદનોની હારમાળા સર્જાતી હોય છે. વાઙ્મય સૂચિગત માહિતી અને સૂચિકરણ ડેટા એક સરખા વાગે છે, પણ વાઙ્મય સૂચિગત માહિતીનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ અને જૂદી આવશ્યકતાએ વિચારવા જેવી બાબત છે. હકીકતે, સૂચિકરણ એ વાઙ્મયી માહિતીની વ્યવસ્થાનું અમલીકરણનું એક પાસું છે. હેગસર અને સિમોન્સ (1982) વાઙ્મય સૂચિગત માહિતીની વ્યાખ્યા આપે છે : "માહિતીના ઘટકો જે નોંધાયેલા પ્રત્યાયનની ભૌતિક વસ્તુના સુસંગત ભાગ તરીકે ઓળખવામાં મદદ કરે છે." તેઓ ત્રણ પ્રકારના કાર્યબદ્ધ ડેટા જૂથોને ઓળખી કાઢે છે.

- ખાસ પ્રલેખને અને બીજાઓથી અલગ પાડતી માહિતીની અદ્વિતીયતાને ઓળખાવે છે.
- માહિતી, બે અથવા વધુ પ્રલેખો સાથેના સંબંધને ખુલ્લો કરે છે (દા.ત. સામાન્ય કર્તૃત્વ, સાતત્યતા, પુનઃમુદ્રણ)
- માહિતી, જે પ્રલેખનો બૌદ્ધિક વિષયવસ્તુઓની કેટલીક ખાસિયતો (દા.ત. વિષય નિવેદન) ધરાવે છે.

6.2 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન : સર્વસામાન્ય નિરીક્ષણ (BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION : AN OVERVIW):

વાઙ્મય સૂચિગત માહિતી ઘટકોની વ્યવસ્થા વાઙ્મયી દસ્તાવેજો (સૂચિનોંધો)ની રચના કરવાને દોરે છે. વાઙ્મય સૂચિગત દસ્તાવેજ એ બધા ક્ષેત્રનો સાર (સરવાળા રૂપે) અને ઘટકો તરીકે વ્યાખ્યાંકિત કરવામાં આવે છે, જે વર્ણન માટે ઉપયોગમાં લેવાય, ઓળખવા અને પુનઃ પ્રાપ્તિ અને ગમે તેવી ભૌતિક વસ્તુઓની માહિતીને સંતુષ્ટ કરે છે. વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન એ માહિતી ઘટકોનો સંગ્રહ છે જે વાઙ્મયી વસ્તુને ઓળખી કાઢવાને પર્યાપ્ત છે અને બીજાઓથી ભિન્ન લક્ષણ ધરાવે છે. શ્રમિક પદ્ધતિ (દા.ત પત્રકસૂચિ)માં, વાઙ્મય સૂચિગત માહિતી ઘટકના સંગ્રહોની મુખ્યનોંધમાં શોધબિંદુઓ અથવા મથાળાઓ સૂચિકલ્પના ઉપયોગ પ્રમાણે જૂથોમાં વહેંચાયેલ હોય છે. સૂચિમાંના આ પ્રકારનાં દસ્તાવેજને સંલેખ (નોંધ) કહે છે. સંલેખો 'કર્તા સંલેખ' અથવા 'વિષય સંલેખ' વાઙ્મય સૂચિગત દસ્તાવેજ અને સંલેખ (નોંધ એન્ટ્રી) વચ્ચેનો ભેદ સૌથી વધુ કમ્પ્યુટરીય પર્યાવરણમાં જોવા મળે છે. જેમાં માસ્ટર બિબ્લિયોગ્રાફિક રેકર્ડ (પારંગર વાઙ્મયી દસ્તાવેજ) એ યંત્રમાં સંગ્રહિત હોય છે અને કમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામીંગના (કાર્યક્રમ) દ્વારા તેમાંથી સંલેખોનું નિર્માણ કરે છે. ડેટા સેવ (1989)એ વાઙ્મયી ડેટા જૂથને ત્રણ સમૂહમાં વિભક્ત કર છે. વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન અને માહિતી નિયંત્રણ ડેટા વર્ણવવું, ઓળખ આપવી અને પૂરાં પાડવા અને શોધ નિયંત્રિત કરતી વસ્તુઓ છે). વિષય માહિતી અને વસ્તુનું વર્ણન પ્રથમ બે જૂથોની સામાન્ય રીતે ગ્રંથાલય સૂચિઓ અને વાઙ્મય સૂચિગત ડેટાબેઝોમાં જણાય છે. તેઓમાં સામેલ કરે છે.

- માહિતી વસ્તુનું નામ આપે (દા.ત. આખ્યાનામ (ગ્રંથપાલ) વૈકલ્પિક આખ્યાનામ)
- વસ્તુના સર્જન સાથે જોડાયેલી/સંકળાયેલ વ્યક્તિઓ અથવા સમષ્ટિ એકમોની માહિતીનું નામ આપે.
- માહિતીનું વર્ણન બે વસ્તુઓ વચ્ચેનો સંબંધ, બાજુનું અથવા વંશની સીધી લીટીમાં આવેલ વસ્તુઓ (દા.ત. ઘટકોના ભાગો, મહેમાનવસ્તુ, ગ્રંથશ્રેણીઓના અંકો, પહેલાની આવૃત્તિ અથવા વર્ણનનું નામ)
- માહિતી બૌદ્ધિક વસ્તુને સૂચિત કરે (દા.ત. વિષયમથાળાં, સાર);
- માહિતી ભૌતિક વસ્તુઓનાં ઉત્પાદન સાથે જોડાયેલ વ્યક્તિઓના નામ (દા.ત. પ્રકાશકો, આલેખનકાર);

વાઙ્મયસૂચિ વર્ણન

Bibliographic Description

- માહિતી વસ્તુનું સ્વરૂપ અથવા આકાર સૂચવે છે. (દા.ત. વાઙ્મયસૂચિ, દસ્તાવેજ, નવલકથા)
- માહિતી અભિવ્યક્તિઓ અથવા પ્રત્યાયનની શૈલી સૂચિત કરે છે (શાબ્દિક અથવા ચિત્રાત્મક);
- માહિતી ભૌતિક દેખાવ, ખાસિયતો અને વસ્તુની રચના વર્ણવે છે. (દા.ત. નકશા, ફિલ્મ, પરિમાણો, ખંડો અથવા ભાગોની સંખ્યા ઉપયોગ માટેની ખાસ આવશ્યક વિગતો), અને
- માહિતીની ઓળખ અથવા અને નિયંત્રણ કરવાના ઉદ્દેશની વાઙ્મયી અથવા અન્ય એજન્સીઓએ રચેલી બાબત (દા.ત. આઈએસબીએન)

ઉપરની યાદી દર્શાવે છે કે વાઙ્મયી વર્ણનની માહિતી બે કક્ષાઓમાં વહેંચે છે. માહિતીની શોધ પૂરી પાડવી અને માહિતીની વસ્તુઓ વર્ણવવી. વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન વસ્તુઓના વર્ણનની કક્ષા અને ક્ષેત્ર અમલીકરણ અને વાઙ્મયી દસ્તાવેજોના હેતુઓ ઉપર આધાર રાખે છે. મુખ્ય અમલીકરણના નિર્માણ અથવા સર્જનના ક્ષેત્રો :

- અધિકૃત રાષ્ટ્રીય દસ્તાવેજ અને રાષ્ટ્રીય વાઙ્મયસૂચિ;
- આંતરરાષ્ટ્રીય વિનિમય માટે વાઙ્મય સૂચિગત દસ્તાવેજો;
- સહકારી પદ્ધતિઓ માટે વાઙ્મય સૂચિગત દસ્તાવેજો;
- ગ્રંથાલયોમાં દસ્તાવેજોનો વ્યક્તિગત ઉપયોગ;
- સારસંક્ષેપકરણ અને નિર્દેશીકરણ સેવાઓ માટેના દસ્તાવેજો;
- વિષયવાઙ્મય સૂચિઓ/કર્તાસૂચિઓ માટેના દસ્તાવેજો
- ઓનલાઈન માહિતી પુનઃપ્રાપ્તિ પદ્ધતિમાં ઉપયોગ માટેના દસ્તાવેજો;
- ગ્રંથવેપારમાં દસ્તાવેજો.

વાઙ્મય સૂચિગત દસ્તાવેજ એ ડેટાબેઝમાં સમૂહની દષ્ટિએ જોવાય છે, જે વિવિધ જરૂરિયાતો અને ઉદ્દેશોના પ્રમાણે હોઈને વાઙ્મય સૂચિગત દસ્તાવેજમાં માહિતી ઘટકોની પસંદગી અને સામેલગીરી ઉપભોક્તાની આવશ્યકતા માટે હેતુપૂર્વકની હોય છે. વાઙ્મયી દસ્તાવેજમાંની સરેરાશ માહિતી વ્યાપક દષ્ટિએ નીચે પ્રમાણેનાં સમૂહમાં વિભાજિત થાય છે.

- વર્ણનાત્મક માહિતી ઘટકો (ISBD માં વર્ણનમાં દર્શાવેલ છે);
- વ્યક્તિકર્તાઓ, સમષ્ટિ નિકાયો, આખ્યાનામો વિષે માહિતી ઘટકો ઉપયોગમાં લીધેલાં મથાળાઓમાં જેનો ગોઠવણી ક્રમની યુક્તિઓ અથવા સૂચિનોંધ ગોઠવવા માટેનું કાર્ય કરે છે.
- માહિતી ઘટકો ફાઈલ અને દસ્તાવેજની ફાઈલોની ગોઠવણી માટે ઉપયોગમાં લે છે. (જેમ કે વર્ગીકરણના અંકો, જેમ કે વર્ગાંકો, સાર, સારાંશ, અથવા ટિપ્પણ); અને
- ગ્રંથાલય સંગ્રહોની નકલોની વિશિષ્ટ માહિતી (જેવી કે પરિગ્રહણાંક અને સ્થાનાંકથી મેળવી શકીએ.

વાઙ્મય સૂચિગત દસ્તાવેજની માંડણી નિશ્ચિત કરેલી માનકો અનુસાર તૈયાર કરવા જોઈએ. વાઙ્મયી દસ્તાવેજ (સૂચિકરણ)ની રચના માટે વ્યાપક પ્રમાણમાં માનકો ઉપયોગમાં લીધા છે. (દા.ત. રાષ્ટ્રીય વાઙ્મયસૂચિ માટે અથવા ગ્રંથાલય સૂચિઓ એએસીઆર) પણ તેમાં ઈફલા દ્વારા બનાવેલ સૌથી વધુ ધ્યાન ખેંચનારું છે; તેના આઈએસબીડીજી) (વાઙ્મયી વર્ણનનું સામાન્ય આંતરરાષ્ટ્રીય માનક) એનો ઈરાદાપૂર્વકના હેતુ વિવિધ પ્રકારની વાઙ્મયી પ્રવૃત્તિઓના ક્ષેત્રમાં એની જરૂર પડતી હોય છે. વાઙ્મયી માહિતી ઘટકો જે આ ઉદ્દેશ માટે જરૂર) હોઈને તેને આઠ ક્ષેત્રોમાં મૂકેલ છે. આખ્યાનામ અને કર્તૃત્વ જવાબદારીનું નિવેદન ◆ આવૃત્તિ ◆ વિશિષ્ટ માહિતી સામગ્રી ◆ પ્રકાશન, વિતરણ માહિતી ◆ ભૌતિકવર્ણન ◆ ગ્રંથશ્રેણીઓ ◆ નોંધો ◆ માનકઅંક અને પ્રવૃત્તિની શરતો. આ ક્ષેત્રોને આગળ સ્વતંત્ર ઘટકોમાં વહેંચ્યા છે. આ ઘટકો આપેલ ક્રમમાં દર્શાવ્યા છે અને તે દરેક માટે નિશ્ચિત કરેલ વિરામચિહ્નો દ્વારા અલગ પાડવામાં આવેલ છે. આઈએસબીડી માહિતીનો સંપૂર્ણ જૂથ વાઙ્મયી વસ્તુને પૂરતા પ્રમાણમાં ઓળખવાની ખાત્રી આપે છે અને ઘણાં સૂચિકલ્પો (એએસીઆર 2 સહિત) અને આઈએસબીડી (જી) ને પોતાના નિયમો વર્ણન માટે આધારરૂપે સ્વીકાર્યા છે. આઈએસબીડીના કુખે નકશાં/માનચિત્રો સામગ્રીઓ, મુદ્રિત સંગીત રચનાઓ, પ્રાચ ગ્રંથો, લઘુપ્રબંધો (વિવરણાત્મક પુસ્તકો), ક્રમિક પ્રકાશનો અને અન્ય સતત પ્રકાશિત સામગ્રીઓ અને વિજાણવીય સ્રોતો). વાઙ્મયી

વર્ણનના હેતુ માટે ઉપયોગમાં લીધા અને શોધબિંદુઓના સ્વરૂપો પેરિસ સિદ્ધાંતોના પાયા ઉપર આધારિત છે. (1961માં પેરિસ ખાતે યોજાયેલ ઇન્ટરનેશનલ કોન્ફરન્સ ઓન કેટલોગીંગ પ્રિન્સિપલ્સ)ને રાષ્ટ્રીય સૂચિકરણના નિયમો તરીકે સ્વીકૃતિ પામ્યા છે. વાઙ્મયી માળખાઓ (જેવા કે માર્ક કુશળ, સીસીએફ, યુનિમાર્ક વગેરે) એ આઈએસબીડીને આધારરૂપ માળખા તરીકે લાગુ પાડ્યા છે. પણ સૂચિનિયમાવલી (સંહિતાઓ)ઓ અને વાઙ્મયી માળખા અને વિવિધ ડિજિટલ માહિતી સ્રોતોની બધી જ ખાસિયતોનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતું નથી. એને પરિણામે વિવિધ સામાન્ય અને વિશિષ્ટ મેટાડેટા યોજનાનું જ્ઞાનનું ક્ષેત્ર (જેવું કે ડબલીન કોર, એફજીડીસી, ઓનિક્ષ, ગીલ્સ વગેરે) વીજાણ્વીય સ્રોતોના વર્ણન માટે વિકસાવેલ છે.

6.3 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનનો વ્યાપ અને ઉદ્દેશો (SCOPE AND OBJECTIVES OF BIB LIOGRAPHIC DESCRIPTION) :

વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન એ વાઙ્મય સૂચિગત નિયંત્રણનું સાધન છે. આ સાધનની રચનાનો આરંભ ઉદ્દેશોનાં નિવેદન સાથે શરૂઆત કરવી જોઈએ. ગ્રંથાલય સૂચિ માટેના ઉદ્દેશો સૌ પ્રથમ 1876માં સી.એ. કટર દ્વારા રચાયા હતાં. 75 થી વધુ વરસોથી અવિરોધી રહ્યાં છે. 1953માં સેમ્યુર લ્યુબેરઝકીએ સૌ પ્રથમ એમાં પુનઃસંવર્ધન કરવાનું સૂચવ્યું. તેમના કહેવાથી કૃતિઓના ભૌતિક સ્વરૂપો ઉદ્ભવો ◆ જેવાં કે તેની વિવિધ આવૃત્તિઓ અને અનુવાદો. છેલ્લાં 50 વર્ષમાં (લ્યુબેરઝકીના સૂચનથી સૂચિઓના ઉદ્દેશો પુનઃરચના થવા પામ્યા) માત્ર સુવિધાઓ સ્વયંસંચાલિત બની રહી, પણ તે સામે સહકારી સૂચિકરણના અપૂર્વ પ્રવાહને લઈને આંતરરાષ્ટ્રીય માનકો ઉદ્ભવ્યા, વૈશ્વિક સૂચિમાં અને ઇન્ટરનેટમાં ડિજિટલ સ્રોતોની વિશાળ પંક્તિઓ સાથે કડીઓ જોડાયેલી છે. આ પ્રકારની પરિસ્થિતિ હેઠળ લેલેસી ટવેનોનીયસ તેના પ્રશિષ્ટ ગ્રંથ (2000)માં વાઙ્મયી પદ્ધતિ સ્થાપિત કરવાના પાંચ ઉદ્દેશો આપ્યાં. શોધ, સ્થાન નિર્દેશ, પસંદગી, પ્રાપ્તિ અને દિશાસૂચના વાસ્તવમાં આ ઉદ્દેશોના જૂથ એ વાઙ્મયી દસ્તાવેજોના કાર્યસંબંધી આવશ્યકતા (Functional Requirements કે Bibliographic Records [FRBR])નું વિસ્તૃત આવૃત્તિરૂપે છે. એએસીઆર માટેની જોઈન્ટ સ્ટિઅરીંગ કમિટિ ફોર રિવિઝન અને સ્વેનોનિયસના પ્રસ્તાવો સ્વીકાર કર્યો છે. આ ઉદ્દેશોમાં રહેલી ખામીઓના વ્યાપની વિરુદ્ધમાં વાઙ્મયી વર્ણનની સારી રીતે સમજાવ્યાં છે. સૂચિકરણની પરિસ્થિતિમાં ઝડપી પરિવર્તન થવા પામ્યું છે.

6.3.1 વ્યાપ (SCOPE) :

વાઙ્મયી વર્ણની માહિતી સંબંધી વ્યાપની સુવિધા પૂરી પાડતી હોઈને એ બધા દસ્તાવેજોના ઉપભોક્તાઓની આવશ્યકતાઓના દસ્તાવેજોને સંજ્ઞાકિત કરે છે. તે દસ્તાવેજ પાયા/પ્રાથમિક સ્તરની કાર્યબદ્ધતાની ખાતરી ગ્રંથાલયોને આપે છે. ગમે તેમ પણ વાઙ્મયી વર્ણનનો વ્યાપ તેની સમાવેશકતા, ઉપભોક્તા, અમલીકરણ અને કાર્યના વર્ગના સંદર્ભમાં ચર્ચા થઈ શકે છે.

(એ) **સમાવેશકતા (Coverage) :** વાઙ્મયી વર્ણન વિવિધ સામગ્રીઓના સંદર્ભમાં વ્યાપક હોવું જોઈએ (પાઠ્ય, સંગીત, નકશાઓ, દૃશ્ય શ્રાવ્ય, રેખાત્મક ત્રિપરિમાણ સામગ્રીઓ વગેરે), તે સંપૂર્ણ કક્ષાના ભૌતિક માધ્યમને આવરી લે (કાગળ, ફિલ્મ, ચૂંબકીય, પારદર્શક સંગ્રહ માધ્યમો વગેરે) અને બધા આકારોવાળા (પુસ્તકો, ડિસ્ક, કેસેટ, કાર્ટેજ વગેરે) સાથે બધા સ્વરૂપોની નોંધણી (અંકિત, ધ્વનિ, ડિજિટલ વગેરે) સાથે.

(બી) **ઉપભોક્તા (Users) :** વાઙ્મયી વર્ણનું તમામ કક્ષાના ઉપભોક્તાઓને વાઙ્મયી દસ્તાવેજોના ઉપયોગની ખાતરી આપતી હોય, ઉપભોક્તાનો ટેકો હોય તેવા જૂથો સામેલ કરવા. વાચકો વિદ્યાર્થીઓ, સંશોધકો, ગ્રંથાલય કર્મચારીઓ, પ્રકાશકો, વિતરકો અને લવાજમ લેનારા એજન્ટો, છૂટક વેચાણકારો, માહિતી દલાલો, બૌદ્ધિક સંપદાના હકના વહીવટકર્તાઓ વગેરેનો સમાવેશ કરવો.

(સી) **અમલીકરણ (Application) :** વાઙ્મયી વર્ણન વિરુદ્ધ વાઙ્મયી દસ્તાવેજો વ્યાપકપણે વિવિધતા ભર્યા અમલીકરણ માટે ગ્રંથાલયમાંથી અંદર અને બહારની ગોઠવણીમાં વાઙ્મયી દસ્તાવેજોના ઉપયોગમાં લેવાય.

(ડી) **કાર્યો (Tasks) :** વાઙ્મયી વર્ણન વાઙ્મયી દસ્તાવેજો માટે કાર્યસંબંધીઆવશ્યકતાને પૂર્ણ કરે છે. વાઙ્મયી દસ્તાવેજોના ઉપયોગ કરવાને અને શોધ કરવાના સમયે બધા વર્ગના લક્ષણોને લાગુ પડતાં કાર્યો બજાવવા માટે ઉપભોક્તાને ઉપયોગ કરવાની પરવાનગી આપે. આ કાર્યો સામેલ છે :

- ઉપભોક્તાના શોધના લક્ષણોની સાથે સામગ્રી શોધીને વાઙ્મયી માહિતીનો ઉપયોગ કરવો.
- વાઙ્મયી ડેટા (માહિતી)ના ઘટકોને ઓળખીને ઉપયોગ કરવો.
- ઉપભોક્તાની જરૂરિયાતોને યોગ્યપણે એકમો પસંદ કરીને વાઙ્મયી ડેટાનો ઉપયોગ કરવો.
- વર્ણવેલા એકમોથી વાઙ્મયી માહિતીને પ્રાપ્ત અથવા મેળવવાને વાઙ્મયી માહિતીનો ઉપયોગ કરવો.

6.3.2 ઉદ્દેશો (Objectives) :

સંપૂર્ણ એવા લાક્ષણિકતા ધરાવતી ખાસિયતોને પૂર્ણ કરનારી વાઙ્મય સૂચિગત પદ્ધતિઓના ઉદ્દેશો કટરના ઉદ્દેશો, લુબેઝરકીના ઉદ્દેશો (પેરિસ સિદ્ધાંતોમાં પ્રતિબિંબિત થતાં) અને ઇફલાની આધુનિક રીતની નવી કેડી કંડારનાર કાર્યના ફંક્શનલ રિક્વાયરમેન્ટર બિબ્લિયોગ્રાફિક રેકર્ડ (એફઆરબીઆર)ના ઉદ્દેશો ઇલેઈને સ્વેમોનિયસે પ્રચલિત કરેલાં. ઉદ્દેશોની સાથે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ જોડવા જોઈએ. વાઙ્મયી વર્ણનના સિદ્ધાંતો વાઙ્મયી પદ્ધતિના નીચે દર્શાવેલ ઉદ્દેશો. સંપૂર્ણ ખાસિયતોવાળી વાઙ્મયી પદ્ધતિ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવામાં મદદ કરી શકશે.

જે ઉપભોક્તાઓને શક્તિશાળી બનાવે છે (To Unable a User)

(એ) સ્રોતોના લક્ષણો અથવા સંબંધોના શોધકાર્યના પરિણામરૂપે ફાઈલ અથવા ડેટાબેઝમાંથી સ્રોતનું સ્થાન શોધી શકીએ છીએ :

(i) એક સ્રોતને શોધીને

(ii) પ્રતિનિધિરૂપ સ્રોતોના જૂથનું સ્થાનનિર્દેશ

- સરખી કૃતિ ધરાવતા બધા સ્રોતો;
- સરખી અભિવ્યક્તિ ધરાવતા બધા સ્રોતો;
- સર્જકો સર્જાયેલ બૌદ્ધિક અને કલાત્મક વસ્તુઓના બધા સ્રોતો;
- આપેલ વિષય ઉપરના બધા સ્રોતો;
- અન્ય લક્ષણો દ્વારા દર્શાવ્યા હોય તેવા બધા સ્રોતો (જેમ કે ભાષા, પ્રકાશન દેશ, પ્રકાશનવર્ષ, ભૌતિક આકાર, રચના વગેરે)

(iii) વાઙ્મય સૂચિગત સંબંધો તપાસવા (દા.ત. આપેલ સ્રોતોને સંબંધી વાઙ્મયી રીતે સંબંધિત સ્રોતો શોધવા)

(બી) સ્રોત અથવા એજન્ટ ઓળખવા (દા.ત. દસ્તાવેજ સંદર્ભે વર્ણવેલ ઘટકોને માન્ય કરવાને ઘટકો ઈચ્છવા અથવા બે અલગ પાડતી ખાસિયતો અથવા સરખી ખાસિયતો વાળા ઘટકોની વસ્તુઓ સાથેની ખાસિયતો દર્શાવવી.

(સી) સ્પષ્ટતા અથવા વિશિષ્ટ વસ્તુઓ પસંદ કરવી જેથી ઉપભોક્તા પોતાની આવશ્યકતા અંગેની યોગ્ય જરૂરિયાત પસંદ કરે. (દા.ત. ઉપભોક્તાની આવશ્યક વસ્તુના સંદર્ભમાં સ્રોતપસંદ સ્રોતની પસંદગી, ભૌતિક સ્વરૂપ અને એ રીતે અથવા ઉપભોક્તાની જરૂરિયાતને અયોગ્ય હોય તો તે સ્રોતને રદ્દ બાતલ કરે.)

(ડી) વર્ણવેલ વસ્તુને પ્રાપ્ત કરવા અથવા મેળવવા શોધીને (ઉપભોક્તાને) પહોંચાડવું. (ખરીદી, લોન અને બીજી રીતે અથવા દૂર સ્થિત રહેલાં સ્રોતોને ઓનલાઈન જોડાણ થકી વીજાણ્વીય રીતે વસ્તુ સુધી પહોંચવું.)

(ઈ) વાઙ્મય સૂચિગત ડેટાબેઝનું માર્ગદર્શન (વાઙ્મયી માહિતીની તાર્કિક ગોઠવણી દ્વારા તે થાય છે અને તેની રજૂઆતના ચોખ્ખા માર્ગો બદલવા વિષે, લક્ષણો વચ્ચે સંબંધોની રજૂઆત સામેલ કરે છે.)

ઉપર દર્શાવેલ ઉદ્દેશો વાઙ્મય સૂચિગત ઘટકોના વર્ણન અને શોધવાને અમલમાં લઈ શકે છે. સૂચિકારોએ નીચે દર્શાવેલ કાર્યો ઉપભોક્તાઓના મનમાં રહેલાં ઉદ્દેશો પૂરાં કરે અને સૂચિમાં અથવા વાઙ્મયીસૂચિ ડેટાબેઝ અને દુરસ્ત/જાળવી રાખવા :

- નકલ ઉતારવી
- વર્ણવવું
- ઓળખી શકાય તે રીતે દર્શાવવું
- જોડવું
- સંચાલિત કરવું
- માહિતી સંચાલન હકો પહોંચાડવા

આધુનિક સંગઠિત પદ્ધતિઓ સૂચિકારોને ઓનલાઈન કાર્યની આડપેદાશ કરતાં ઓનલાઈનસૂચિને વધુ શક્તિશાળી બનાવે છે. તે હવે સંગઠિત કાર્યોને ટેકો આપીને વૈશ્વિક નેટવર્ક શોધ કરવા અન્ય સૂચિઓ અને વાઙ્મયી સ્રોતોને, વાઙ્મયી ડેટાબેઝ સુધી પહોંચવા, વધારામાં સ્રોતોની સાચી નકલો શોધવા, વિસ્તૃત કરેલ શોધ પૂરી પાડવી, પુનઃ પ્રાપ્તિ અને પ્રદર્શિત ક્ષમતા શક્તિ દર્શાવીને ફાયદાઓ લેવા.

◆ **તમારી પ્રગતિ ચકાસો :**

(1) ઓન લાઈન પર્યાવરણમાં વાઙ્મયી વર્ણનનો બહુપરિમાણીય વ્યાપને સમજાવો.

નોંધ : (i) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

(ii) એકમના અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારો ઉત્તર ચકાસો.

....
....
....
....
....
....

6.4 વાઙ્મય સૂચિગત **વર્ણનનો વિકાસક્રમ** (EVOLUTION OF BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION)

વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન માટેના માનકો એક અથવ અન્ય સ્વરૂપે સદીઓથી અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને વિકલ્પો સૂચિકરણના સિદ્ધાંતોના વિકાસ દ્વારા અથવા આ સમગ્રકાળ દરમ્યાન વ્યવહારુ અમલના બળથી તેઓનું અસ્તિત્વ પરિવર્તનને વશ રહેલું છે. વર્ણનાત્મક સૂચિકરણ માટેના પેનિઝિના નિયમોમાંથી લઈને જુદી જુદી સૂચિકરણની સંહિતાઓ એના ઉદાહરણો છે. આઈસીટી અને સહભાગી સૂચિકરણની ખ્યાતિ એ છેલ્લાં 35 વર્ષથી વધુ સમય સુધી વાઙ્મયવર્ણન સંબંધી માનકોના વિકાસને માટે અસર કરતું રહ્યું છે. વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનના માનકો, નિયમો અને સિદ્ધાંતોએ ઓનલાઈન અને વેબ પર્યાવરણ માટેની શોધને, નિર્દેશીકરણ અને ડિજિટલ સ્રોતના અર્થબોધક સાધનોને પણ લાગુ પાડી શકાય છે. વીજાણ્વીય સ્રોતોનો (જેવા કે, ડબ્લિન કોર, એફડીજીઈ, ગીલ્સ વગેરે) વર્ણવતા મેટાડેટાની યોજના, પરંપરાગત વાઙ્મય સૂચિગત માનકો અને રચનાઓ માહિતી માટે સંગ્રહ અને સ્થળાંતર કરવાની યોજના ઘડવી, એનો અર્થ એ છે કે હવે વાઙ્મયી દસ્તાવેજો જેવાં કે વિવિધ માધ્યમો, ભિન્ન અમલો અને વિવિધ ઉપભોક્તાના અન્વયે વિવિધ કાર્યો બજાવવાના રહે છે. આ પરિસ્થિતિ વાઙ્મયી ઘટકોને આધારભૂત રીતે ઓળખી બતાવે અને સ્પષ્ટપણે આંકી બતાવે, લાક્ષણિકતાના સંબંધો અને ઉપભોક્તા દ્વારા વાઙ્મયી દસ્તાવેજના કાર્યની કામગીરી પૂર્ણ કરવા અંગે અધિકારપૂર્વક હાકલ કરે છે. કેટલાંક વિભાવનાત્મક નમૂનાઓ (જેવાં કે, ઈફલા, એફઆરબીઆ, યુકેઓએલએનની એનાલિટિકલ મોડેલ ઓફ

કલેક્શન ડેવલપમેન્ટ અને સ્ટેન્ડફોર્ડ યુનિવર્સિટીનું ઝોબીસ (XOBIS) મોડેલ). વર્તમાન વર્ષોમાં બહોળા ચોમેર ઈન્દ્રધનુષીય રંગોથી ઘેરી વળીને વાઙ્મયવર્ણન અને વાઙ્મય દસ્તાવેજોના ઉપયોગને વિકસાવેલ છે. વાઙ્મયવર્ણનના માનકોની વૃદ્ધિ અને વિકાસની ચર્ચા નીચે દર્શાવેલી છે.

6.4.1 પૂર્વ આઈએસબીડી વિકાસ (Pre-ISBD Development) :

આ સમયગાળામાં પેનિઝીના નિયમો, કટરનું પ્રદાન, રંગનાથનના વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતો અને પેરિસ સિદ્ધાંતો આ ચાર સીમાચિહ્નોરૂપ એવી વિકાસલક્ષી ખાસિયતો 1841 થી 1969 સુધી વિકાસ પામી હતી. એન્થોની પેનિઝી તે સમયે બ્રિટીશ મ્યુઝિયમના ગ્રંથપાલ તરીકે તેમણે 1841માં સૂચિકરણ માટેનાં નિયમોની વિધિપૂર્વકની સંહિતા રચી આપી હતી. 1876માં ચાર્લ્સ એમી કટરે સારી રીતે આંકેલા ઉદ્દેશો અનુસાર સૂચિકરણને સારી રીતે માર્ગદર્શન પૂરું પાડ્યું હતું અને રંગનાથને આદર્શ સિદ્ધાંતોનો સમૂહ પ્રથમ રચ્યો અને વાઙ્મયી વર્ણનને માટે વૈજ્ઞાનિક આધાર પૂરો પાડ્યો. પેરિસ સિદ્ધાંતો (1961) એ આંતરરાષ્ટ્રીય કરાર જેને સૂચિકરણના વિકાસમાં સીમાચિહ્ન માનવો જોઈએ. આ સમયગાળા દરમ્યાન સૂચિકરણ અને વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન અંગેની મહત્ત્વપૂર્ણ ઘટનાઓની યાદી કાળક્રમે નીચે દર્શાવેલી છે.

1841 Panizzi's 91 rules
1852 Charles Coffin Jewett's Code
1853 Charles Coffin Jewett's Code (2nd ed.)
1867 Rules for cataloguing in congressional library
1876 Charles Ami Cutter's rules for a printed dictionary catalogue
1883 ALA's condensed rules for an author and title catalogue
1889 Cutter's rules for a dictionary catalogue (2nd ed.)
1891 Cutter's rules for a dictionary catalogue (3rd ed.)
1902 ALA's condensed rules for an author and title catalogue (Advanced ed.)
1904 Cutter's rules for a dictionary catalogue (4th ed.)
1905 Library of Congress supplementary rules on cataloguing
1906 Library of Congress special rules on cataloguing
1908 ALA and BLA's catalogue rules: author and title entries
1927 Vatican code
1931 Ranganathan's classified catalogue code
1931 Pierson's guide to the cataloguing of serials publications
1949 Rules foe descriptive cataloguing in the Library of Congress
1961 Paris Principles
1967 AACR I (North American and British Text)
1968 MARC
1971 ISBD
1978 AACR II

આ સમયગાળા દરમિયાન વાઙ્મયી વર્ણન માટે સામાન્ય સ્વરૂપનું સર્વસંમત માળખું આવશ્યક હતું. ઈફ્લાએ યુબીસી પ્રોગ્રામ હેઠળ આઈએસબીડી(જી) સામાન્ય સ્વરૂપના માળખાને વિકસાવવાનો આરંભ કર્યો. પણ આઈએસબીડીના વિષે ચર્ચા કરીએ તે પહેલાં ડૉ. રંગનાથને આપેલા સૂચિકરણનાં આદર્શ સિદ્ધાંતોની ચર્ચા કરીએ. આ સિદ્ધાંતો વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનનાં અને સૂચિકરણના સંબંધમાં હજુ એ આધાર પૂરો પાડે છે.

6.4.2 રંગનાથનના સિદ્ધાંતો (Rangnathan's Principles) :

રંગનાથને સૂચિકરણને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિ લાગુ પાડી એને પરિણામે સૂચિકરણ અંગેના આદર્શમૂલક સિદ્ધાંતો વિકસ્યા. જેને સૂચિકરણના શાસ્ત્રસૂત્રો કહેવાય છે. પ્રો. જી. ભટ્ટાચાર્યે સૂચિકરણના જૂથ કાર્યોના સિદ્ધાંત સ્વરૂપ દર્શાવ્યા છે. વાઙ્મયવર્ણન માટેના માનકો માટે સામાન્ય સિદ્ધાંતો આ પ્રમાણે છે.

- **પૂર્વાપર સંબંધનો સિદ્ધાંત (Principle of Contexts)** : પરિસ્થિતિના સંદર્ભમાં વાઙ્મયી વર્ણનના આવશ્યક ઘટકોનો ચોક્કસ ઉલ્લેખ કરવાને અને તેઓની ભૂમિકા નક્કી કરે છે.
- **સ્થાયીત્વનો સિદ્ધાંત (Principle of Permanence)** : સંલખેમાંનું કોઈપણ ઘટક નહિ એવું વિશેષતઃ મથાળું (શીર્ષક)માં બદલી શકાય તો સિવાય કે તેમને તે નિયમો પોતે જ પૂર્વાપર સંબંધના સિદ્ધાંત પ્રમાણે પરિવર્તન પામ્યા હોય.
- **સાતત્યનો સિદ્ધાંત (Principle of Consistency)** : એમ કહેવાય છે કે વાઙ્મયી દસ્તાવેજોમાં વાઙ્મયવર્ણન સાતત્યપૂર્ણ રીતનું હોવું જોઈએ.
- **વિચારની ઐક્યતાનો સિદ્ધાંત (Principle of Unity of Idem)** : સૂચિ નિયમાવલી માટેની માળખાકીય રચના અને વાઙ્મય વર્ણન માટેના માનકોને પુરસ્કારે છે.

અન્ય સિદ્ધાંતો એવું દર્શાવે છે; તે સૂચિકરણની એકમ પ્રક્રિયાઓ આ પ્રમાણે છે:

સારણી 6.1 વાઙ્મયી વર્ણનો અને સંબંધિત સિદ્ધાંતો

(Bibliographic description and related principles):

સૂચિકરણમાં એકમ પ્રક્રિયાઓ	સંબંધિત સિદ્ધાંતો
(Unit operations in cataloguing)	(Relation Principles)
◆ માહિતીના પ્રાથમિક સ્રોતોની પસંદગી	◆ સ્રોત વસ્તુ તેના ઉદ્દેશને મદદ કરે
◆ માહિતીના દ્વિતીય સ્રોતની પસંદગી	◆ પ્રલેખ વર્ણવેલ છે એ માહિતીનો પ્રાથમિક સ્રોત છે.
◆ સ્રોતોની પસંદગી એ જવાબ આપવા માટેના સંલેખો	◆ દ્વિતીય સ્રોતોની માહિતીની સલાહ લઈ શકીએ જે આર્થિક રીતે પોષાતું હોવું જોઈએ.
◆ અંતિમ સત્તા વિષે નિર્ણય	◆ સ્રોતો વચ્ચેના કોઈપણ સંઘર્ષમાં પ્રલેખ પોતે જ અંતિમ સત્તા ધરાવે છે.
(બી) વસ્તુઓની માહિતી પસંદગી	**સર્વ સંમતિનો સિદ્ધાંત**
◆ સંપૂર્ણ સંલેખ માટે વસ્તુઓની પસંદગી	◆ રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય કરારને પહોંચવા સાતત્યપૂર્ણ વ્યવહાર માટે અન્યોન્ય વિનિમયની ખાતરી આપે છે.
◆ સંલેખના વ્યક્તિગત વિભાગોની વસ્તુઓની માહિતી પસંદગી	પસંદગીનો સિદ્ધાંત વસ્તુઓની માહિતી આવશ્યકપણે ઓળખી બતાવવી માટે સંબંધિત વસ્તુઓનીપસંદગી થવી જોઈએ.
(સી) એકસૂત્રતાપણું/માનકીકરણ	એકસૂત્રતાપણાનો સિદ્ધાંત
◆ શબ્દોના વિવિધ સ્વરૂપો	વિવિધ ઉપયોગની આડઅસર દૂર કરવાને
◆ નામો અને અન્ય અભિવ્યક્તિ	વાઙ્મયી માહિતી ઘટકોનું માનકીકરણ થયેલ હોય.

(ડી) વ્યક્તિગતતા	**વ્યક્તિગતતાના સિદ્ધાંતો અને સામાન્ય સિદ્ધાંતો** ઘટકોનું યોગ્ય વ્યક્તિરણ કરીને પ્રલેખની ઓળખસૂચકતા માટે અદ્વિતીય એવું ઉમેરી શકાવું જોઈએ.
(ઈ) નોંધણી	**નોંધણી કરવાના સિદ્ધાંતો અને સામાન્ય નિયમો** ◆ ભાષાના સામાન્ય નિયમો ◆ સ્ક્રીપ્ટના સામાન્ય નિયમો ◆ સ્થળ અને શૈલીના સિદ્ધાંતો અને સામાન્ય નિયમો
(એફ) સંઘર્ષના ઉકેલનું પૃથક્કરણ	**સંઘર્ષના ઉકેલના સિદ્ધાંતો અને સામાન્ય નિયમો** ◆ અર્થઘટનનો સિદ્ધાંત ◆ નિષ્પક્ષતાનો સિદ્ધાંત ◆ સમપ્રમાણતાનો સિદ્ધાંત ◆ કરકસરતાનો સિદ્ધાંત

6.4.3 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનના સિદ્ધાંતો (Principle Bibliographic Description):

વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનના સિદ્ધાંતો વાઙ્મય સૂચિગત ડેટાનું સંચાલન કરવા માટેના નિયમોના જૂથ રચના માટેનું માર્ગદર્શન પૂરું પાડે છે. સામાન્યપણે આ વિભાવનાઓ (સિદ્ધાંતો અને નિયમો) ઘણીવાર આંતર પરિવર્તનીય સમયમાં ઘણાં લોકો તેનો ઉપયોગ કરે છે. હકીકતે, સિદ્ધાંતો નિયમોનું સર્જન કરવાને દોરે છે અને ત્યારપછી વાઙ્મયી અને વાઙ્મયી નિયમોથી અલગ પડે છે. 'સિદ્ધાંત' અને પદનો ઉપયોગ વિધાન અથવા નીચે દર્શાવેલા એક અથવા વધુ લક્ષણો સાથે સામાન્ય વિધાન કરીને ઉપયોગમાં લેવાય છે. (ભટ્ટાચાર્ય 1979) :

- એ હકીકતોનું નિવેદન હોઈ શકે
- એ સાચું અથવા ઉપયોગી તરીકે સ્વીકાર્ય થઈ શકે.
- એક અથવા વધારે લક્ષણો વિધાનના પાયામાં રહેલાં અન્ય વિધાન માટેના આધારની ગોઠવણ હોઈ શકે.
- તે મૂલ્યાંકન અથવા વિચારણા માટેનો આધાર પૂરો પાડી શકે.
- ખાસ ઉદ્દેશો પૂર્ણ કરવા માટે સૂચિત કરેલ ઉપાય એ વિધાનની રચના માટેનું માર્ગદર્શન આપી શકે.

6.4.3.1 સિદ્ધાંતો (Principle) :

એએસીઆરના પુનઃસંવર્ધન માટે જોઈન્ટ સ્ટિયરીંગ (JSC) (હૂથવેઈઠ, 2001)માં વાઙ્મયી વર્ણન સંબંધી સિદ્ધાંતોને બે બહોળા જૂથમાં વિકસાવ્યા. આ સિદ્ધાંતો એસ.આર. રંગનાથન (1955), જી. ડબલ્યુ.લેઈસનીઝ (1951) અને ઈ. સ્વેનોનિયસ (2000) તેઓના તલસ્પર્શી જ્ઞાન અને કાર્યો ઉપર આધારિત હતા. વાઙ્મયી વર્ણનના સિદ્ધાંતોની રચના કરવાના આધારરૂપ ગ્રંથાલયસૂચિઓની વાઙ્મયી ડેટાબેઝની ભૂમિકા વિસ્તારવામાં આવેલી અને એથી કરીને વાઙ્મયી સંબંધિત સિદ્ધાંતોના સંબંધે સંગઠિત કરીને સિદ્ધાંતો જૂથરૂપે સંગઠિત કર્યા છે. વેલુચી (1997) દ્વારા વાઙ્મય સૂચિગત સંબંધના સિદ્ધાંતો પ્રસ્થાપિત થયા. વૈશ્વિક વાઙ્મયી ઘટકોના લક્ષણો માટેના વાઙ્મય સૂચિગત સંબધોમાં ઉપાય કરવાનો તાર્કિક નિર્દેશન પૂરું પાડે છે.

- **સામાન્ય રચના સિદ્ધાંતો (General Design Principle) :**

(એ) પર્યાપ્ત પ્રયોજનના સિદ્ધાંત (લેબનીઝ અને રંગનાથના નિષ્પક્ષપાતતાના નિયમ આધારિત)

દરેક રચનાનો નિર્ણય અનિવાર્યપણે સમર્થન આપતો હોય પણ સ્વચ્છંદી ન હોય.

(બી) કરકસરતાનો સિદ્ધાંત (રંગનાથ એસ.આર.આર. આધારિત)

જ્યારે વૈકલ્પિક માર્ગો હોય ત્યારે ઉદ્દેશોની રચના સિદ્ધ કરવાને બધી રીતે કરકસરતા અનુકૂળ બને તેવો માર્ગ પસંદ કરવો.

- **વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન અને શોધનો સિદ્ધાંત (Principle of Bibliographic Descreption and Access) :**

(સી) ઉપભોક્તા અનુકૂળતાનો સિદ્ધાંત :

વર્ણનો તૈયાર કરવામાં લીધેલા નિર્ણયો અને નામોની શોધ માટેના સ્વરૂપો નિયંત્રિત કરવાને ઉપભોક્તાના મનમાં હોય તેવા બનાવવા જોઈએ.

(ડી) રોજિંદા વપરાશનો સિદ્ધાંત :

વર્ણનમાં અધિકૃતતાવાળી શબ્દાવલીનો ઉપયોગ કરવો અને મોટાભાગના ઉપભોક્તાઓને સુસંગત હોવી જોઈએ.

(ઈ) પ્રતિનિધિત્વનો સિદ્ધાંત :

શોધ માટેના નામોના વર્ણનો અને નિયંત્રિત સ્વરૂપોનો આધાર જે રીતે માહિતી ઘટકો પોતે જ વર્ણવે છે તેવા હોવા જોઈએ.

(એફ) ચોક્સાઈનો સિદ્ધાંત :

શોધ માટેના નામોના વર્ણનો અને નિયંત્રિત સ્વરૂપો ચોક્સાઈપૂર્વક એકમ (ઘટક) વર્ણવે તેવું હોવું જોઈએ.

(જી) પર્યાપ્તપણું અને અનિવાર્ય આવશ્યક બાબતનો સિદ્ધાંત :

શોધ માટેના વર્ણનો અને નામોના સ્વરૂપોમાં માત્ર વાઙ્મયસૂચિગત રીતે અર્થપૂર્ણ હોય તેવા જ ઘટકોનો સમાવેશ કરવો જોઈએ.

(એચ) માનકીકરણનો સિદ્ધાંત/અધિકૃતતાનો સિદ્ધાંત :

શોધના વર્ણનો અને નિયંત્રિતતાના સ્વરૂપો શક્ય હોય તેવા ક્ષેત્રો અને કક્ષાઓમાં અધિકૃતતા હોવી જોઈએ.

(આઈ) સંપૂર્ણ એકવાક્યતાનો સિદ્ધાંત :

બધા જ પ્રકારની વાચનસામગ્રીઓના વર્ણનોનો આધાર શક્ય હોય ત્યાં સુધી એક સમાન જૂથ નિયમોની ઉપર જ આધારિત હોવા જોઈએ.

- **વાઙ્મય સૂચિગત સંબંધોના સિદ્ધાંતો (Principle of Bibliographic Relationships)**

(જે) અભિન્નપણે જોડાયેલ સંબંધનો સિદ્ધાંત :

વાઙ્મય સૂચિગત દસ્તાવેજ બધા જ મહત્વના અસ્તિત્વ ધરાવતાં ઘટકોની વચ્ચે સૂચિકૃત કરવાનું હોય અને અન્ય ઘટકો વચ્ચે વાઙ્મયી સંબંધો એકતા સિદ્ધ કરે તેવા હોવા જોઈએ. આ સંબંધો સ્વતંત્ર અને ગૌણ એવા બેઉ પ્રકારના સંબંધો છે. અભિન્નતા એ બે દિશામાં પ્રક્ષેપણ કરતી હોય છે.

(કે) સંલગ્નતા શક્તિમાન કરવાનો સિદ્ધાંત :

વાઙ્મય સૂચિગત દસ્તાવેજોના માહિતી ઘટકો સંબંધિત વાઙ્મયી દસ્તાવેજોને એક ઘટક તરીકે શક્તિમાન બનાવતું હોય અને સંબંધિત પ્રલેખની સાથે કડીરૂપ બનતું હોય. આ એક છેડે વાઙ્મય સૂચિગત દસ્તાવેજની માહિતી ઓળખી કાઢવા સંબંધિતતા અને સંલગ્નતા સર્જે છે. વાઙ્મય સૂચિગત દસ્તાવેજોની વચ્ચે સંલગ્નતા સીધે સીધી દ્વિ-પ્રક્ષેપણ કરતી હોઈ શકે.

(એલ) બહુસ્તરીય વર્ણનનો સિદ્ધાંત :

સૂચિકરણની સંહિતાઓ કેટલાંક સ્તરોના ઘટકોનું સારકાર્ય, ભૌતિક વસ્તુઓ અને વિશિષ્ટ નકલ સહિતનું સ્વતંત્ર વર્ણન પૂરું પાડતું હોવું જોઈએ. આ વંચાનુબદ્ધ રીતે સંબંધિત વર્ણનો અનુબંધિત હોવા જોઈએ.

(એમ) સાતત્યતાનો સિદ્ધાંત :

વાઙ્મય સૂચિગત સંબંધોની જેમ સંલગ્નતા અને કડીઓના જોડાણ ભૌતિક સ્વરૂપને ધ્યાનમાં રાખીને સાતત્યપૂર્ણ રીતે વર્ણવું જોઈએ, સાતત્યપૂર્ણ અમલ એ એકરૂપ આખ્યાનામમાં આનો સમાવેશ થયેલ છે.

6.4.4 આઈએસબીડી (ISBDS) :

1969માં કોપનહેગન (ડેનમાર્ક) ખાતે સૂચિકરણના તજજ્ઞોની જેમાં પ્રલેખોની સેવાઓના વાઙ્મયી વર્ણનના માનક શોધવા માટે આંતરરાષ્ટ્રીય સભા ભરાઈ હતી. ઈન્ટરનેશનલ સ્ટાન્ડર્ડ બિબ્લિયોગ્રાફિક ડિસ્ક્રીપ્શન એ માટે છેલ્લાં 35 વર્ષથી પ્રયત્નશીલ રહેલ છે અને વાઙ્મય વર્ણન ક્ષેત્રે સૌથી વધુ સફળતા માટેના પ્રયત્નો કરનારું એવું પુરવાર થયેલ આ મંડળ છે. પ્રથમ ISBD 1971માં પ્રગટ થયું. જે ISBD એ લઘુપ્રબંધો (મોનોગ્રાફ્સ)ના પ્રકાશનને (ISBD (M)) માટેનું હતું. ISBD (M) ને અનુસરીને આ શ્રેણીમાં વધુ ISBD નો વિકાસ થયો. જેવાં કે ક્રમિક પ્રકાશનો, અંગ્રથસ્ત સામગ્રીઓ, નકશા/આલેખ સામગ્રી, દુર્લભ પુસ્તકો, મુદ્રિત સંગીત રચનાઓ, વીજાણ્વીય સ્રોતો વગેરે. ISBD (G) (1977) એ વાઙ્મયવર્ણનનું આધારભૂત માળખું પૂરું પાડ્યું છે. જેમાંથી બીજા બધા, ISBD ઓનો ઉદ્ભવ થયો છે. અસ્તિત્વ ધરાવતા ISBD ના (1980 અને 1990ના દાયકાઓમાં) બે વખતના સંપાદકીય અવલોકનમાંથી પસાર થયેલું. પુનઃતપાસમાં ત્રણ મુખ્ય ઉદ્દેશોમાં એકવાક્યતાની જોગવાઈ અને સાતત્યપૂર્ણ વૃદ્ધિ પામતી સિદ્ધિઓ, ઉદાહરણોમાં સુધારણા અને બીન રોમન લિપિઓમાં પ્રકાશિત સામગ્રીઓ સાથે સૂચિકારોના કાર્યને વધુ અમલમાં મૂકવાની જોગવાઈ નિર્માણ કરવી. પ્રથમવારના અવલોકન પ્રકલ્પમાં અસ્તિત્વ ધરાવતા બધા જ ISBD માં એ વિષે સમગ્રપણે વિચારણા કરવામાં આવેલી હતી અને તેઓને 'પુનઃસંવર્ધિત આવૃત્તિઓ' રૂપે પુનઃ પ્રકાશિત કર્યા હતા. બીજીવારના પુનઃ સંવર્ધન પ્રકલ્પમાં ISBD ઓ અને FRBR (ફંક્શનલ રિક્વાયર્મેન્ટ ફોર બિબ્લિયોગ્રાફિક રેકર્ડ)ની જોગવાઈઓ વચ્ચેના મેળને મંડાણ કર્યાની ખાતરી આપવા માટેનો હતો. FRBR અને IFLA વાઙ્મયી માહિતીનો નમૂનો છે. સારણી 6.2 માં દર્શાવ્યા પ્રમાણેની વિવિધ આઈએસબીડીઓનો ક્રમવિકાસ અને વિકાસ વરસોથી થયેલો છે. તેને કોષ્ટક રૂપમાં રજૂ કર્યો છે :

સારણી 6.2 : આઈએસબીડીસ (Tables : ISBDS)

ISBD Publication	First	First General Reveiw: First Revision	First General Reveiw: Second Revision	Second General Review
ISBD(M) - Monographic Publications	1971 (First standard edition in 1974)	1978 (Revision of first standard edition)	1987 (Revised edition	2002 (Published on IFLANET as PDF file)
ISBD(G) - General	1977 (First edition)	1992 (Revised edition with annotated text)	-	-
ISBD(S) - Serials	1974	1977 (First Standard edition)	1988 (Revised edition)	2002 (Revised as ISBD (CR))
ISBD(NBM) - Non-Book Materials	1977	1987 (Revised	- edition)	-
ISBD(CM) - Cartographic	1977	1987 (Revised edition)	-	-

Materials				
ISBD(CF)- Computer Files	1990 (First edition)	1997 (Revised as ISBD(ER))	-	-
ISBD(A)- Antiquarian (Older monographic publications)	1980	-	-	-
ISBD(PM)- printed Music	1980	-	-	1991 (Second revised edition)
Guidelines for the application of the description of component parts	1988	-	-	2003 (Reproduction with corrections)
ISBD(CR)-Serials and other Continuing Resources	2002	-	-	2002 (First published after Revision of ISBD(S)
ISBD(ER)- Electronic Resources	1997	-	-	1997 (First Published after the Revision of ISBD(CF)

6.4.5 વાઙ્મય સૂચિગત માળખું (Bibliographic Formats) :

વાઙ્મય સૂચિગત માળખાઓ બે ઉદ્દેશો માટે રચાયા છે. (1) વાઙ્મય સૂચિગત દસ્તાવેજની શોધ સુવિધા એ વાઙ્મયી દસ્તાવેજોની પુનઃ પ્રાપ્તિ, (2) સ્થાનિક અને નેટવર્ક પર્યાવરણમાં ગ્રંથાલયો અને માહિતી કેન્દ્રો વચ્ચે વાઙ્મયી માહિતીના વિનિમયને અર્થ. વાઙ્મયી માળખું માહિતી વિનિમયના સાધનરૂપે કાર્ય બજાવે છે. તેના ત્રણ પાયાના આધારભૂત ઘટકો છે.

ભૌતિક માળખું (Physical Structure) : તે કમ્પ્યુટર સંગ્રહ માધ્યમ વાઙ્મયી માહિતીના પાત્ર અથવા વાહકરૂપે વિચારી શકીએ છીએ. ISO 2709 વાઙ્મયી દસ્તાવેજોના આંતરરાષ્ટ્રીય માનકનું માળખું માહિતી સમુદાયો દ્વારા સ્વીકાર્ય છે ચુંબકીય ટેપ અને સંગ્રહ માધ્યમોની વાઙ્મયી માહિતીનો વિનિમય માટે સ્વીકૃત થયેલ છે.

વસ્તુ વર્ણવનાર/વર્ણક (Content Designators) : આ સંહિતાઓ દસ્તાવેજની વિવિધ માહિતીને ઓળખાવે છે. એ વાઙ્મયી માળખાની રજૂઆતમાં ટેગ્સ, દર્શકો અને પેટા ક્ષેત્રોની સંજ્ઞાનો દ્વારા દર્શાવાય છે. તેમાં ઘણી બધી વસ્તુઓને ઓળખાવનારી યોજનાઓના માનકો છે. જેની રચના અને વિનિમય અર્થે ઉપયોગમાં લેવાય. જેમ કે, માર્ક કુળની (USMARC, CANMARC, UKMARC, UNIMARC, INDIMARC, MARC 21 તેનું સંયોજન USMARC અને CANMARK વગેરે). સીસીએફ (કોમન કોમ્પ્યુનિકેશન ફોર્મેટ), એમઆઈબીઆઈએસ (MIBIS) (માઈક્રો કમ્પ્યુટર બેઝ્ડ બિબ્લિયોગ્રાફિક ઈન્ફોર્મેશન સિસ્ટમ) અને અન્ય.

વિષયવસ્તુ (Content) : માહિતી ઘટકોનું સ્વરૂપ અને વસ્તુ એ કેટલાંક નિયમો અને સંહિતા ઉપર આધારિત હોવું જોઈએ. અહીં, ગ્રંથાલય સમુદાય એ સૂચિસંહિતાઓના અને આઈએસબીડી લાભકર્તા છે. અને સારકરણ અને નિર્દેશી સેવાઓનો સમુદાય યુનિસિસ્ટ રેફરન્સ મેન્યુઅલ દ્વારા લાભાન્વિત બનેલ છે.

Bibliographic Format

↓ ↓ ↓

Physical Structure | Content Designators | Content

Fig. 6.2 : Bibliographic format

વાઙ્મયીવર્ણન એ યંત્ર વાંચી શકે તેવા સ્વરૂપ માટે વિવિધ પ્રકારની વાઙ્મયી વસ્તુઓ માટે પ્રમાણભૂત માળખાની વ્યવસ્થા કરવી પડે છે. વિવિધ પ્રકારના

ગ્રંથાલય અને માહિતી સેવા અને વિશાળ ફલક ઉપરનું સંસ્થાઓને વિભિન્ન કમ્પ્યુટર સામગ્રીઓ અને કાર્યક્રમ માટેની ભાષાઓની આવશ્યકતા રહેતી હોય છે.

6.4.6 વીજાણુ સ્રોતવર્ણન (Electronic Resource Description) :

સામાન્ય રીતે વીજાણુ સ્રોત અને ઇન્ટરનેટ સ્રોતોની કેટલીક વિશિષ્ટ અને લાક્ષણિકતાઓ હોય છે. જેના થકી તેઓના વર્ણનમાં કેટલીક વિશિષ્ટ જોગવાઈની વ્યવસ્થા કરવી પડે છે. ISBD(ER) વીજાણુ સ્રોતને વર્ણવવા માટે માહિતી ઘટકોની લાંબી યાદી પૂરી પાડે છે અને AACR 2 આ પ્રકારના સ્રોતોના સૂચિકરણને માર્ગદર્શન આપે છે. (પ્રકરણ-9) 1999માં ઓસીએલસી (OCLC) AACR 2 અને ISBD(ER) ના આધારે ઇન્ટરનેટ સ્રોતના સૂચિકરણ માટેની સમજૂતિ આપતી માર્ગદર્શિકા તૈયાર કરેલ છે. કેટલાંક વાઙ્મયી માળખા જેવા કે UNIMARC અને MARC 21 વીજાણ્વીય સ્રોત વ્યવસ્થા માટે વિશિષ્ટ વર્ણક્ષેત્ર (ક્ષેત્ર 856) વિકસાવ્યું છે. MARC 21 અને UNIMARC પેટા વર્ણક્ષેત્રોનું માળખું એ સારણી 6.3 માં યાદીરૂપે આપેલ છે. MARC 21 ના 856 વર્ણક્ષેત્રના ઘટકો આ પાઠ્યક્રમના એકમ 9માં ચર્ચાઓ રજૂ કરેલ છે.

આ અગાઉ આપણે ઉલ્લેખ કર્યો છે કે વાઙ્મયી માળખું અને સૂચિસંહિતાઓ ડિજિટલ સ્રોતોની બધી જ અદ્વિતીય ખાસિયતો માટેની પૂરતી રજૂઆત કરતું નથી. આને પરિણામે, વિવિધ મેટાડેટાના માનકો પૂર્વેના કેટલાંક વરસોથી ડિજિટલ માહિતી ધરાવતી વસ્તુઓ માટેની સ્રોત વર્ણન યોજના વિકસાવવામાં આવી હતી. મેટાડેટા એ માળખાગત માહિતી વર્ણવે છે, સમજાવે, સ્થાન નિર્દેશ કરે અન્યથા તેને પુનઃપ્રાપ્ત કરવા માટે સરળ બનાવેલ છે. ડિજિટલ માહિતીસ્રોતોનો ઉપયોગ અથવા વ્યવસ્થા સરળ બનાવે છે. મેટાડેટા યોજનાઓ ખાસ હેતુ માટે મેટાડેટા ઘરકોની રચના ઊભી કરે છે. ઉદાહરણરૂપે ખાસ પ્રકારના માહિતીસ્રોતોને વર્ણવે છે. વધારામાં સ્રોતશોધ, મેટાડેટા યોજનામાં વીજાણ્વીય સ્રોત માટેની વ્યવસ્થામાં સહાયરૂપ બની શકશે. આંતરિક ક્રિયામાં અને સ્રોત એકીકરણ એ ડિજિટલ ઓળખને ટેકો અને સિદ્ધિની ખાતરી આપી અને એવી સુરક્ષામાં મદદરૂપ બની શકે છે. ઘણી વિવિધ મેટાડેટા યોજનાઓ ગ્રંથાલય પર્યાવરણમાં ઉપયોગમાં લીધેલ હતી. એમાંની મહદ્અંશે કેટલીક સરખી હોય એવી દર્શાવેલી છે.

Table 6.3 : FIELD 856

MARC21	UNIMARC
$a - Host name (R)	$a - Host name (R)
$b - Access number (R)	$b - Access number (R)
$c - Compression information (R)	$c - Compression information (R)
$d - Palth (R)	$d - Path (R)
$f - Electronic name (R)	$e - Date and honour of Consulation and Access (NR)
$g - Uniform Resources Name (R)	$f - Electronic name (R)
$h - Processor of request (NR)	$g - Uniform Resource Name (R)
$i - Instruction (R)	$h - Processor of request (NR)
$j - Bits per second (NR)	$i - Instructon (R)
$k - Password (NR)	$j - Bits per second (NR)
$l - Logon (NR)	$k - Password (NR)
$m - Contact for access assistance (R)	$l - Login/login (NR)
$n - Name of location of host in sub-field $a (NR)	$m - Contact for access assistance (R)
$o - Operating system (NR)	$n - Name of location of host in

$p - port (NR)	sub-field $a (NR)
$q - Electronic format type (NR)	$o - Opreationg system (NR)
$r - Setting (NR)	$p - Port (NR)
$s - File Size (NR)	$q - Electronic Format type (NR)
$t - Terminal emulation (R)	$r - Setting (NR)
$u - Uniform Resources Locator (NR)	$s - File size (R)
$v - Hours access mtehod available (R)	$t - Terminal emulation
$w - Record control number (R)	$u - Uniform Resource Locator (R)
$x - Nonpublic note (R)	$v - Hours access method available (R)
$z - Public note (R)	$w - Record control number (R)
$2 - Access method (NR)	$x - Nonpublic note (R)
$3 - Materials specified (NR)	$y - Access method (R)
$6 - Linkage (NR)	$z - Public note (R)
$8 - Field link and sequence number (R)	

R = Repeatable Field; NR = Non-repeatable Field

(એ) ડબલીન કોર મેટાડેટા સ્કીમ (ડીએસએમએસ)

(Dublin core Metadata Scheme (DCMS) [http://dublincore.org)

1995 તેને સંક્ષિપ્ત યોજનારૂપે વિકસાવી હતી અને તે વેબ આધારિત પ્રલેખોને વર્ણવે છે. ડબલીન કોરનો મૂળ ઉદ્દેશ ઘટકોના સમૂહને સ્પષ્ટ રીતે મુકરર કરવાનો હતો. જે કર્તાઓ દ્વારા તેમના પોતાના પ્રલેખમાં ઉપયોગમાં લીધેલા હતાં. ડબલીન કોર એ 15 મુખ્ય ઘટકોનો સમૂહ છે. કન્ટેન્ટ ઇન્ટેલીજન્સ પ્રોપર્ટી એન્ડ ઇનિશિએશન (આકૃતિ 6.3)માં બતાવ્યા પ્રમાણે જે ત્રણ જૂથોમાં વહેંચાયેલી છે. સરળ DCMS માત્ર મુખ્ય 15 ઘટકોને કોઈપણ પ્રકારની લાયકાત વિના કેળવનાર લાગુ પાડે છે. લાયકાત ધરાવતું ડબ્લીન કોર વધારાની લાયકાતવાળાનો ઉપયોગ કરીને સ્પષ્ટતા અથવા ચોક્સાઈમાં વૃદ્ધિ કરે છે. ડબ્લીનકોર મેટાડેટાના ઘટકોની વિગતે ચર્ચા આ પાઠ્યક્રમના એકમ 1માં કરેલ છે.

(બી) ગ્લોબલ ઈન્ફોર્મેશન લોકેટર સર્વીસ (ગીલ્સ)

(Global Information Locator Service (GILS) [http://www.usgs/gils/index.htm]

સરકારી અને બિન સરકારી ડિજિટલ અને બિન ડિજિટલ માહિતી જાહેર ઉપયોગ માટે પહોંચે એ યુ.એસ. સરકારની આવશ્યકતામાંથી ગીલ્સ (GILS) ઉદ્ભવ્યું છે. યુ.એસ.ના ગર્ભરૂપ ઘટકોને વ્યાખ્યાંકિત કરેલ છે. GILS શોધ અને પુનઃપ્રાપ્તિ માટેના Z 39.50 એ રાજ્યની શરતોના ખરડાની રૂપરેખા સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે. GILS ના દસ્તાવેજો હેતુપૂર્વકના એકંદર સંખ્યાના ઉદ્દેશો વર્ણવે છે. જેમ કે સૂચિઓ, પ્રકાશન સેવાઓ અને ડેટાબેઝીસ.

(સી) ટેક્સ્ટ એનકોડીંગ ઇનિશિએટીવ (ટીઈઆઈ)

(Text Encoding Initiative (TET)) [http://www.tei-e.org]

આ વીજાણ્વીય પાઠના સર્વસાધારણ ધોરણની યોજના છે. પહેલા શીર્ષના અગ્રભાગ (Header)ને મેટાડેટામાં સમાવેશ કરીને તેની વસ્તુને સ્પષ્ટપણે વર્ણવે છે. ટીઈઆઈના શીર્ષભાગો વીજાણ્વીય અને બીન વીજાણ્વીય બેઉ પ્રકારના સ્રોત વાङ्मयी માહિતીના ઉપયોગમાં લીધેલ છે. TEI શિર્ષ ભાગ એ MARC માંથી આલેખી શકીએ. TEI ની ચર્ચા આ એકમના પ્રકરણ 4માં આપેલી છે.

(ડી) ઓનલાઈન માહિતી વિનિમય આંતરરાષ્ટ્રીય

Online Information Exchange Inetenational (Onix)

ONIX એ XML આધારિત મેટાડેટા યોજના એ ઓનલાઈન પુસ્તકોના વેચાણમાં વિશાળ વૃદ્ધિના પ્રતિભાવરૂપે પ્રકાશન ઉદ્યોગ માટે વિકસાવેલ છે. તે પાયાના વાઙ્મયી ડેટા સાથે વેપારના ડેટા અને ઉદ્યોગને પ્રોત્સાહિત કરતી માહિતીને નોંધે છે. ONIX કામચલાઉ/આદેશ કક્ષાએ વાઙ્મયી દસ્તાવેજોના સર્જનમાં ગ્રંથાલયમાંની પ્રક્રિયાના કાર્યો જેવાં કે સીઆઈપી ડેટામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવી શકશે. PMOX અને ISMARC અને UNIMARC બેઉની વચ્ચેના આલેખો અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

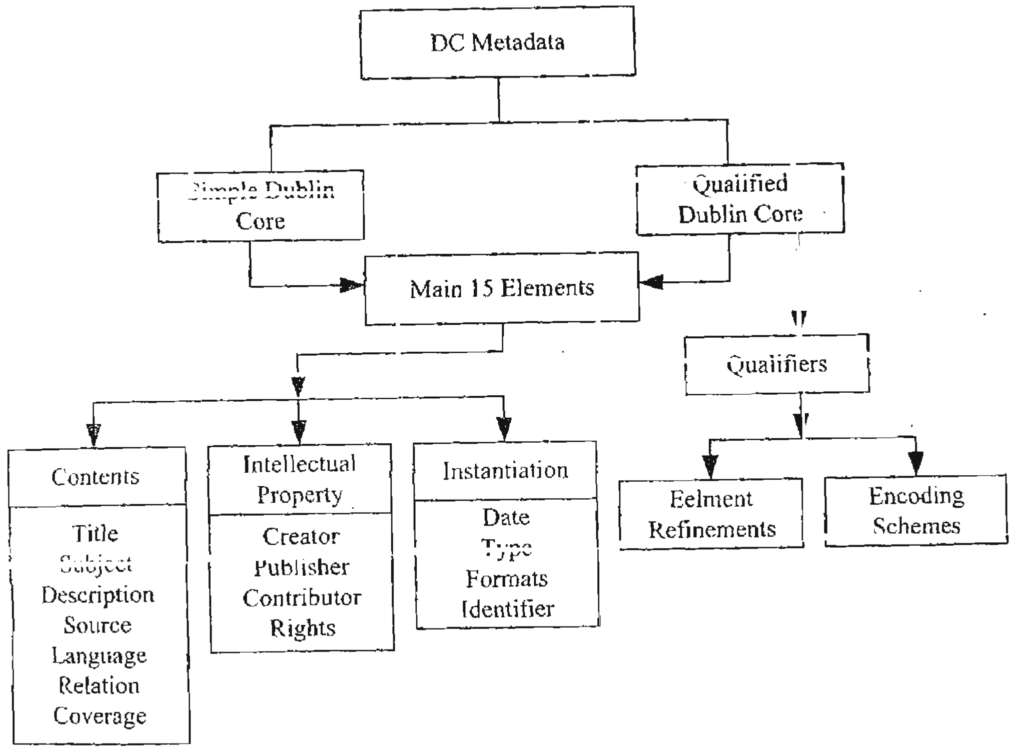

Fig. 6.3 : Elements of Dublin Core

6.4.7 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનના નમૂનાઓ (Models of Bibliographic Description) :

ઉપરોક્ત ચર્ચામાંથી એ સ્પષ્ટ થયું હશે કે પેરિસ સિદ્ધાંતો અને આઈએસબીડી એ મોટેભાગે બધા જ રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સૂચિકલ્પોને માટે આધારભૂત સિદ્ધાંતોનો પાયો પૂરો પાડેલ છે. પણ છેલ્લાં 20 વર્ષથી અથવા વધુ સમયથી પર્યાવરણની અંદર સૂચિકરણના સિદ્ધાંતો અને માનકોનું કાર્ય ચલાવવાની અંદર વાઙ્મયી ડેટાના કમ્પ્યુટરીય પ્રક્રિયામાં ઉદ્ભવેલા, મોટા પાયે વિશાળ ડેટાબેઝોની વૃદ્ધિ, ઇન્ટરનેટમાંના ડિજિટલ સ્રોતનો વિપુલ પ્રમાણને કારણે પરિવર્તન આવેલ છે. આ પરિસ્થિતિમાં વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન માટે વધુ વિકસાવવા અને સમજવામાં સહાય કરે માટે સંમેલનો સર્વસંમતિની જરૂર રહે છે. વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન માટેના નમૂનાઓ સૂચિકરણના નિયમો ડેટા સંજ્ઞાંકિત માળખા સામે સંબંધિત કરવા માટે તાર્કિક આધાર પૂર્તિ કરે છે. વાઙ્મયી વર્ણન માટેના નમૂનાઓએ જટીલ વાઙ્મયી સમસ્યાઓને સંબંધિત કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે અને ભવિષ્યમાં આગોતરી માહિતી પુનઃપ્રાપ્તિની રજૂઆત અને રૂપાંતર પદ્ધતિઓને સાંકળની એવી પ્રબળ સેવા આધારભૂત પાયો પૂરો પાડે છે. આ સંદર્ભમાં કેટલાંક સીમીચિહ્ન કાર્યો અહીં નીચે ચર્ચિત કરેલ છે :

ફંક્શનલ રિકવાયર્મેન્ટ્સ ફોર બિબ્લિયોગ્રાફિક્સ રેકર્ડસ (એફઆરબીઆર)

Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR)

FRBR રચના ઈફલા (IFLA) દ્વારા થયેલી છે. આ નમૂનો વાઙ્મય સૂચિગત વિશ્વનું સામાન્ય અભિપ્રાયની રજૂઆત કરે છે. FRBR નમૂનો :

- વાઙ્મયી વસ્તુઓ ઓળખી શકે અને તેઓનું સ્વરૂપ અને વ્યાપ્તિ આંકી બતાવે છે.
- દરેક ઘટક વસ્તુઓ સાથે તેના લક્ષણો જોડીને પૃથકકૃત કરે છે.
- આ દરેક લક્ષણો સાથે સંકળાયેલ ડેટા ઘટકોની વ્યક્તિગત વ્યાપક યાદી પૂરી પાડે છે.
- સર્વસામાન્ય સ્તર એ વિશિષ્ટ પ્રસંગોની વસ્તુઓ કાર્ય કરનાર સંબંધોના સ્વરૂપનું વર્ણન કરે છે.
- ચાર વર્ગના ઉપભોક્તાઓના કાર્યો (શોધવા, ઓળખવા, પસંદ કરવાના, મેળવવા)ને દરેક ઘટક વસ્તુ સાથે સંકળાયેલ લક્ષણો અને સંબંધો દર્શાવી આપે છે.
- રાષ્ટ્રીય વાઙ્મયી દસ્તાવેજો માટે આવશ્યક એવા પાયાના ડેટાઓની ભલામણ કરે છે.

FRBR નમૂનાના હેતુ માટે મદદ કરી શકશે :

- ડેટા નોંધણી અંગેની સભાઓ અને ધોરણોને પુનઃસંબોધન રૂપે આધારભૂત તરીકે મદદ કરી શકે;
- અધિકૃત ધોરણમાં વાઙ્મયી ડેટાની ભૂમિકા;
- ડેટા એકત્રિત કરવાના વધુ આર્થિક સાધનો રચવા માળખાની પુનઃપરીક્ષણ માટે આધારભૂત રીતે સંગ્રહ, પ્રદર્શિતા એ પ્રત્યાયન માટે વિભાવનાત્મક ઉપયોગ કરવો;
- વાઙ્મયી દસ્તાવેજ પુનઃ રચનાની ગોઠવણીની રીતોમાં સંબંધોનું પ્રતિબિંબિત કરવાના સાધન તરીકે.

FRBR નમૂનાના ઘટકો વિષે આ એકમના 6.5 અને 6.7 વિભાગોમાં ચર્ચેલ છે.

યુકેઓએલએનના પૃથક્કરણીય નમૂનાના સંગ્રહો અને તેઓની સૂચિઓ

UKOLN's Analytical Medel & Collections and their catalogues :

યુનાઈટેડ કિંગડમ ઓફિસ ફોર લાઈબ્રેરી એન્ડ ઈન્ફોર્મેશન નેટવર્ક (UKOLN) હેઠળના રિસર્ચ રિપોર્ટ લાઈબ્રેરી પ્રોગ્રામ (RSLP) દ્વારા ઈ.સ. 2000માં આ નમૂનાનો વિકાસ કરવામાં આવ્યો છે. ગ્રંથાલય, કલા અને સંગ્રહાલયની સામગ્રીઓના ત્રણ મુખ્ય પ્રકારો ભૌતિક અને ડિજિટલ સંગ્રહને લાગુ પડે છે. આ નમૂનો 3 મુખ્ય પ્રકારો ભૌતિક અને સંલગ્ન લાક્ષણિકતાઓને ઓળખી આપે વસ્તુઓ (વિષયવસ્તુ, વસ્તુ સંગ્રહનું સ્થાન, વસ્તુના અંગભૂત ભાગો, વસ્તુના ઘટક ભાગો), એજન્ટ (સર્જક, ઉત્પાદક, સંગ્રહ માલીક, વહીવટકર્તા); વચોટીયા દલાલો (સર્જકના નીમેલા, ઉત્પાદકના નીમેલા). તે બે પ્રકારના સંબંધો સૂચિત કરે છે. આંતરિક સંબંધો (સંગ્રહ વર્ણનમાં ઘટક વસ્તુઓ વચ્ચેના સંબંધો) બાહ્ય સંબંધો (સંગ્રહ વર્ણનોમાં પોતાની રીતો વચ્ચેના સંબંધો) આ નમૂનામાં કયા સાચા અને શોધની શરતોના મુદ્દાઓની સ્પષ્ટતા કરે છે અને સંગ્રહો અને ઉપભોક્તાઓને જોડવાના સેતુ તરીકે કાર્ય કરે છે.

એક્સએમએલ ઓર્ગેનિક બિબ્લિયોગ્રાફિક ઈન્ફોર્મેશન સ્કીમ (XOBIS)

XML Organic Bibliographic Inforamation Scheme (XOBIS)

XOBIS વાઙ્મયી પુનઃરચના અને અધિકૃત ડેટાને સાતત્યપૂર્ણ અને સંયોજિત કરવાને એક્સેન્ડેબલ માર્કઅપ લેંગ્વેજ (XML) દ્વારા પ્રયત્ન કરે છે. તેનો વિકાસ લેન મેડિકલ લાઈબ્રેરી, સ્ટેન્ડફોર્ડ યુનિવર્સિટી હસ્તકના મેડલેન પ્રકલ્પને વિકસાવ્યો હતો. XOBIS પ્રારંભિક આવૃત્તિ (આલ્ફા વર્ઝન) સપ્ટેમ્બર 2002માં પ્રકાશિત થઈ હતી. XOBIS ના ત્રણ ઘટકોવાળો દસ્તાવેજ આધારિત માળખું ધરાવે છે. જેમાં દરેક દસ્તાવેજના ત્રણ ઘટકોની આવશ્યકતા રહે છે. આ ત્રણ નિયંત્રિત ડેટા દસ્તાવેજ (પ્રલેખ વિષેનો મેટાડેટા ધરાવે છે). મુખ્ય ઘટક અંગો (10 પ્રકારોના ડેટા સ્રોતો), વાઙ્મયી શોધ અને અધિકૃત નિયંત્રણને વિશાળ વૈવિધ્ય સ્રોતોના મુખ્ય અને સંબંધો (આ ઘટકોના મુખ્ય અંગોને જોડતી કડીઓનો એની સાથે સમાવેશ કરે છે) પૂરાં પાડે છે. XOBIS નું પાયાનું માળખાનું ઉદાહરણ આ હોઈ શકે છે.

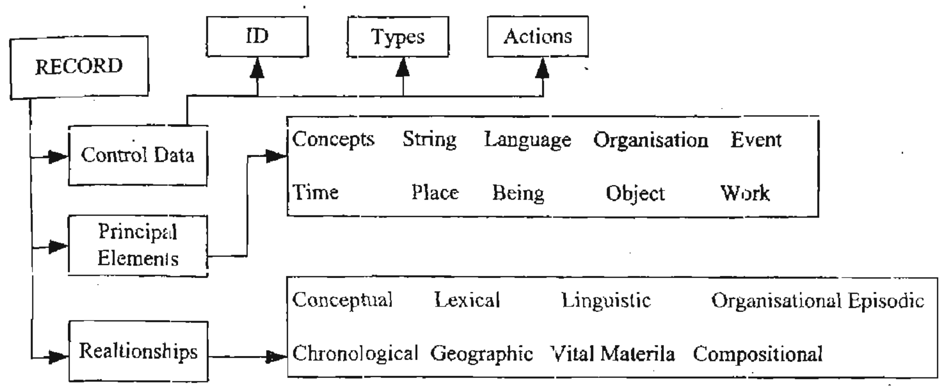

Fig. 6.4 : XOBIS Framework [આધારભૂત XOBIS]

'ડિજિટલ લાઈબ્રેરી' ના ઉદ્ભવ મેટાડેટામાં સૂચિકરણ ડેટા સાથે વિવાદોનો મુદ્દો નવો પ્રકાશમાં આવ્યો છે. આ બેઉ વચ્ચેનો તફાવત એ બે સરળ અસ્પષ્ટતાઓ વિષે છે. xML ની એક પછી એક પ્રાપ્ત થતી સફળતાએ આ વિકાસને નવો પ્રકાશ એણે બળપૂર્વક અંદર ઘૂસીને (સફળતા) મેળવી છે. આ ખામીની વિરુદ્ધ XOBIS ના પ્રયોગાત્મક નમૂના માટે સંજ્ઞાકિત સૂચિકરણ ડેટાનો XML માં XOBIS યોજના ઉપયોગી થઈ શકે છે. XOBIS નો ઉદ્દેશ માહિતી વ્યવસ્થાપનમાં ગ્રંથાલયોને મદદરૂપ બનવાનો ઉદ્દેશ છે.

◆ **તમારી પ્રગતિ ચકાસો (Self Check Excercise) :**

(2) વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનના માળખા માટેનો આધારરૂપે ISBD ની ભૂમિકા ચર્ચો

નોંધ : (i) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

(ii) એકમને અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારો ઉત્તર સરખાવો.

....
....
....
....
....
....

6.5 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનના ઘટકો, લક્ષણો અને સંબંધો (Bibliographic Description : Entities; Atributes and Relationships)

ખરેખર હવે તમે 6.4 વિભાગમાં ઈફલાના યુગપ્રવર્તક એવા FRBR તરીકે ઓળખાતા નમૂના વિષે

ખ્યાલ મેળવ્યો છે. વિભાવનાત્મક નમૂનો વસ્તુ વિશ્લેષણ પ્રક્રિયા ઉપર આધારિત હોઈને એના મુખ્ય રસની વસ્તુઓને અલગ પાડીને તે વાઙ્મયી દસ્તાવેજોમાં ઉપભોક્તાનો રસ એ વાઙ્મયી વસ્તુઓના પૃથક્કરણમાંથી વસ્તુઓ અને લક્ષણો અને સંબંધો FRBR માં આધારભૂત મૂલ્યાંકન ઉપયોગમાં લીધા હોય છે અને દરેક ઉપભોક્તા દ્વારા વાઙ્મયી ડેટાઓની ભજવણી કાર્યના દરેક લક્ષણો અને સંબંધોની પ્રસ્તુતતા માટે વસ્તુ સંબંધિત માળખું મેળવ્યું છે.

ઘટક વસ્તુઓ (Entity) :

FRBR નમુનામાં વાઙ્મય સૂચિગત વિશ્વની વસ્તુઓ/ઘટકોનું ત્રણ જૂથમાં વિભાજન કરવામાં આવેલ છે.

- પ્રથમ જૂથમાં બૌદ્ધિક અથવા કલાત્મક પ્રયત્નોના ઉત્પાદિત ચીજોનો સમાવેશ કર્યો છે.
- બીજા જૂથમાં બૌદ્ધિક અથવા કલાત્મક વિષયવસ્તુ માટેની જવાબદાર વસ્તુઓનો સમાવેશ કર્યો છે.
- ત્રીજા જૂથમાં બૌદ્ધિકતા અને કલાત્મકતાના પ્રયત્નોમાં મદદ કરનારી વસ્તુઓને ઓળખવી.

(એ) જૂથ I ની ઘટક વસ્તુઓ (Group I Entities) :

વિવિધ ઉપભોક્તાઓ ધરાવતાઓના હકો અથવા બૌદ્ધિક પેદાશો અથવા કલાત્મક પ્રયત્નોનું આ જૂથ પ્રતિનિધિત્વ ધરાવે છે. આ છે :

કૃતિ : જેમાં બૌદ્ધિક અથવા કલાત્મક સર્જન સ્પષ્ટ જોઈ શકાય તેવું કોઈ કાર્ય

અભિવ્યક્તિ : કૃતિની બૌદ્ધિકતા અથવા કલાત્મકતાની ખાતરી થવી.

સ્પષ્ટ : કૃતિની અભિવ્યક્તિનું ભૌતિક મૂર્ત સ્વરૂપ; અને

બાબત/ચીજવસ્તુ : સ્પષ્ટતાનો એક માત્ર દાખલારૂપ નમૂનો.

પહેલી બે વસ્તુના ઘટકો બૌદ્ધિક અને કલાત્મક વિષયવસ્તુનું પ્રતિબિંબ પાડે છે અને અંતિમ વસ્તુ ઘટકો ભૌતિક સ્વરૂપોનું પ્રતિબિંબ પાડે છે. નીચે દર્શાવેલ આકૃતિ એ FRBR માં આપેલી પહેલા જૂથમાંની વસ્તુઓ વચ્ચેના સંબંધોને રજૂ કરે છે.

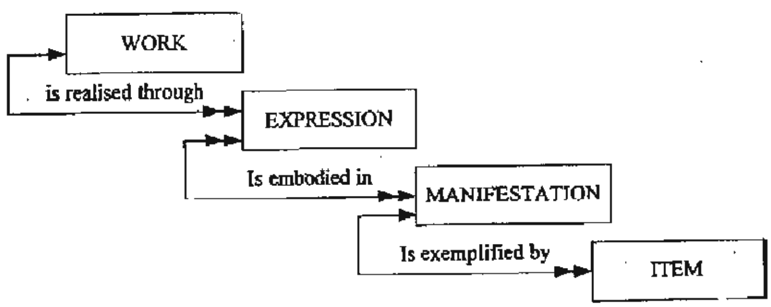

Fig. 6.5 : Group I Entities and Primary Relationships

(Reproduced from FRBR document)

આકૃતિ 6.5 એ દર્શાવે છે કે કૃતિ એ એક અથવા એકથી વધુ અભિવ્યક્તિ દ્વારા વાસ્તવિકપણે થઈ શકશે (રેખા ઉપરની બેવડા તીર જે કૃતિને અભિવ્યક્તિ સાથે જોડે છે). બીજી તરફમાં અભિવ્યક્તિ એ એક અને માત્ર એક કૃતિ (કાર્ય)નું જ મૂર્ત સ્વરૂપ દર્શાવે છે. (તેમ છતાં એક ઉલ્ટી દિશાનું તીરની રેખા એ અભિવ્યક્તિના કૃતિ/કાર્યને જોડે છે) અભિવ્યક્તિ એ એક અથવા એકથી વધુ સ્પષ્ટતાને મૂર્ત સ્વરૂપ આપી શકશે. એ જ રીતે, સ્પષ્ટતા એક અથવા એકથી વધુ અભિવ્યક્તિને મૂર્ત સ્વરૂપ આપી શકે છે. વારાફરતી એક અથવા એકથી વધુ વસ્તુ દ્વારા ઉદાહરણરૂપે હોઈ શકે છે; પણ વસ્તુએ એક અને માત્ર એકનું સ્પષ્ટતાનું ઉદાહરણ હોઈ શકે. નીચે આપેલ દાખલા દ્વારા તમને સ્પષ્ટ રીતે સમજાશે.

Work 1	Ronald Hayman's Playback
Expression 1	the author's text edited for publication
Manifestation 1	the book published in 1973 by Davis-Poynter
Item 1	copy autographed by the author

(બી) જૂથ II ઘટક વસ્તુઓ (Group II Entities) :

બીજા જૂથની ઘટક વસ્તુઓ જે બૌદ્ધિકતા અને કલાત્મકતાની વિષય વસ્તુઓ, ભૌતિક સ્વરૂપની પેદાશો અને પ્રસારણ અથવા પહેલાં જૂથની વસ્તુઓના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ માટે જવાબદાર છે તેને પ્રસ્તુત કરે છે. આ વસ્તુઓમાં જૂથરૂપે વ્યક્તિ સંબંધોના રૂપમાં બીજા જૂથની વસ્તુઓ અને પહેલાં જૂથની વસ્તુઓ વચ્ચે સંબંધોનું અસ્તિત્વ રહેલું છે. જે આકૃતિ 6.6માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે પ્રસ્તુત કરેલ છે.

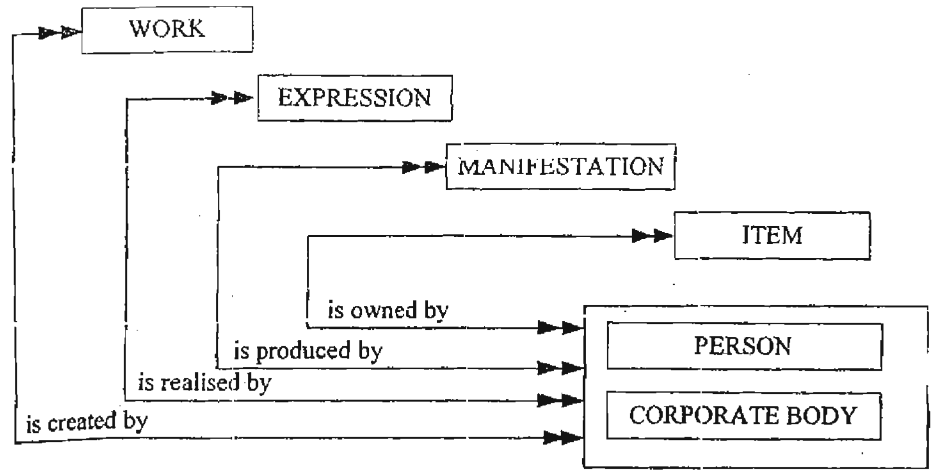

Fig. 6.6 : Group 2 Entities and 'Responsibility' Relationship
(Reproduced from FRBR document)

(સી) જૂથ III ની ઘટક વસ્તુઓ (Group III Entities) :

આ જૂથની ઘટક વસ્તુઓ વધારાની ઘટક વસ્તુઓ માટેનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. જે કૃતિઓના વિષયો તરીકે મદદ કરે છે. તેમાં વિભાવનાઓ (અમૂર્ત ભાવના અથવા વિચાર) સામેલ છે અને સ્થાન (સ્થળ) આકૃતિ 6.7 એ દર્શાવે છે કે વિષયના સંબંધો ત્રીજા જૂથની ઘટક વસ્તુઓ વચ્ચે પહેલાં જૂથમાં અને કૃતિ/કાર્ય ઘટક વસ્તુ વચ્ચે અને ઘટક વસ્તુઓ પહેલાં અને બીજા જૂથ સાથે સંબંધ છે. આ આકૃતિ એમ સૂચિત કરે છે કે કૃતિને તેનો વિષય એક અથવા એકથી વધુ કૃતિ/કાર્યની સ્પષ્ટતા અને વસ્તુમાં વ્યક્તિ અને/અથવા સમાવિષ્ટ નિકાસ હોઈ શકે છે.

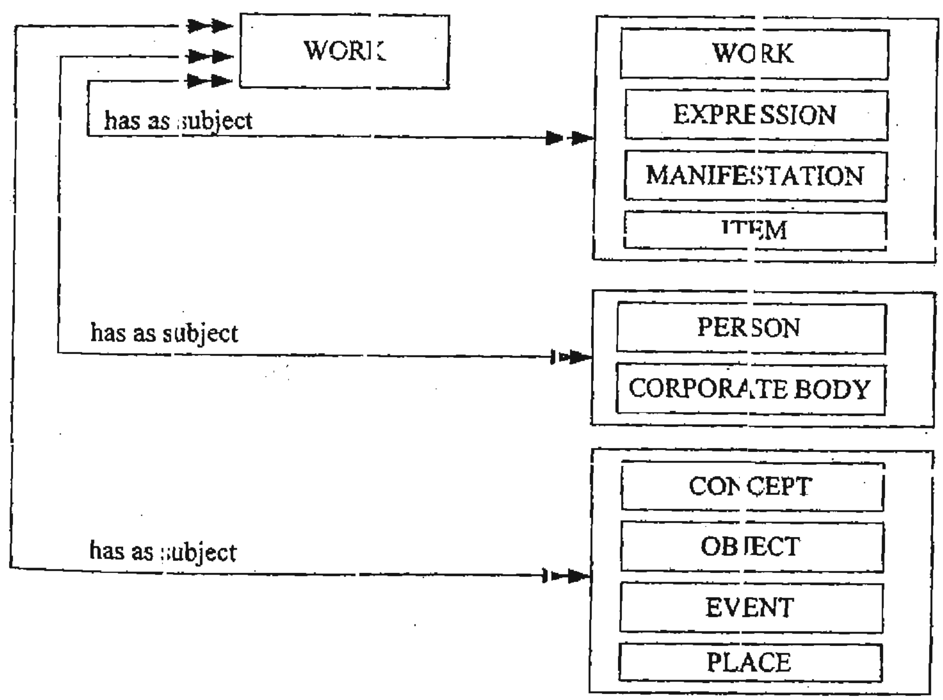

Fig. 6.7 : Group 3 Entities and 'Subject' Relationships
(Reproduced from FRBR document)

લક્ષણો (Attributes) : FRBR ના નમૂના દ્વારા પ્રસ્તાવિત કરેલ દરેક ઘટક વસ્તુઓ એ ખાસિયતોની સાથે સંકળાયેલી છે. એને ઘટકોના લક્ષણો તરીકે ઓળખવામાં આવે છે અને વિશેષ ઘટક વસ્તુ વિશેષ માહિતીની ઇચ્છા રાખતી વખતે ઉપભોક્તાના પ્રશ્નો સાધનો દ્વારા સંતોષવામાં મદદ કરે. વાઙ્મયાત્મક ઘટકોના લક્ષણો વાઙ્મયી દસ્તાવેજોમાં પ્રતિબિંબિત વાઙ્મય ડેટા ઘટકોનું તાર્કિક પૃથક્કરણ મેળવી શકીએ છીએ. FRBR નમૂનો એ અસ્તિત્વ ધરાવતા વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનો (ISBDS, GARE, GSARE) અને વિષયવસ્તુનો રચનાક્રમનું વિશ્લેષણ કરીને લક્ષણો ઓળખી કાઢવામાં આવ્યા હતા. ઘટક વસ્તુઓની વિવિધ જૂથોમાં ઘટક વસ્તુઓની યાદી આ પ્રમાણે થઈ શકે :

Entities (Group I)

	Work	Expression	Manifestation	Item
ATTRIBUTES	Title of the work Form of work Date of the work Other distinguishing characteristic Intended termination Intended audience Context for the work Medium of Performance (musical work) Numerical designation (musical work) Key (musical work) Coordinates (cartographic work Equinox (cartographic work	Title of the expression Form of expression Date of Expression Language of expression Other distinguishing characteristic Extensibility of expression Revisability of expression Extent of the expression Summarisation of expression Context for the expression Critical response to the expression Use restrictions on the expression Sequencing pattern (serial) Expected regularity of issue (serial) Expected Freqeuncy of issue (serial) Type of Score (musical notation) Medium of perfomance (musical notation or recorder sound) Scale (cartographic object) Projection (cartographic image/object) Presentation technique (cartographic image/object) Representation of relif (cartographic image/object) Geodetic, grid, and Vertical measurement (cartographic image/object) Recording technique (remote sensing image) Special characteristic	Title of the manifestation Statement of responsibility Edition/issue designation Place of Publication/ distribution Publisher/distributor Date of publication/ distribution Febricator/manufacturer Series statement Form of carrier Extent of the Carrier physical medium Capture mode Dimensions of the carrier Manifestation identifier Sources for acquisition/access authorization Terms of availability Access restrictions on the manifestation Typeface (printed book) Type size (printed book) Foliation (hand-printed book) image/ Collation (hand-printed book) Publication status (serial) Numbering (serial) Playing speed (sound recording) Groove width (sound recording) Kind of cutting (sound recording) Tape configuration (sound recording) Kind of sound (sound recording)	Item identifier Fingerprint Provenance of the item Marks/inscriptions Exhibition history Condition of the item Treatement history Scheduled treatment Access restrictions on the item

Entities (Group II)

	Person	Corporate Body
ATTRIBUTES	Name of person	Name of the corporate body
	Date of person	Number associated with the corporate body
	Title of person	Place associated with the corporate dody
	Other designation associated	Date associated with the corporate body
	with person	Other designation associated with the corporate body

Entities (Group III)

	Concept	Object	Event	Place
ATTRIBUTES	Term for the concept	Term for the object	Term for the event	Term for the place

સંબંધો (Relationships)ની રીત :

વાઙ્મય સૂચિગત સંબંધો જ્યારે વાઙ્મયી ઘટકો એ કોઈપણ રીતે દરેકની સાથે સંલગ્ન રહેતા હોય છે ત્યારે અસ્તિત્વ ધરાવે છે. સૂચિઓ અથવા વાઙ્મયી ડેટાબેઝો માહિતીપત્રક બે હેતુઓ મદદ કરે છે :

- વિશિષ્ટ વસ્તુઓને ઓળખવામાં અને સ્થાન નિર્દેશવામાં (ઓળખનું અને શોધવાનું કાર્ય); અને
- સંબંધિત વસ્તુઓને ઓળખી કાઢવી અને સ્થાન શોધવું (સહસ્થાન કાર્ય)

વાઙ્મય સૂચિગત સંબંધો સૂચિ અથવા માહિતીપાદ (ડેટાબેઝ)ના સહસ્થાનના કાર્યો બજાવે છે. યુનિમાર્કે ત્રણ કક્ષાઓના સંબંધો ઓળખી બતાવ્યા છે.

- ઉર્ધ્વ : સંપૂર્ણ અને તેના ભાગો અને ભાગનો સંપૂર્ણ સાથેનો સંબંધ એ વંશાનુબદ્ધ સંબંધ દર્શાવે છે.
- સમાંતર : જુદી જુદી ભાષાઓ સ્વરૂપ, માધ્યમ વગેરે વસ્તુઓની આવૃત્તિઓ વચ્ચે સમાંતર સંબંધ હોય છે.
- કાલક્રમાનુસારી : વસ્તુના અંકો વચ્ચેનો સમયનો સંબંધ

પરંપરાગત વાઙ્મય સૂચિગત સંબંધોની રીત અને ઓનલાઈન પર્યાવરણમાં સાંપ્રત સંશોધન (હિલેન્ટ; 2001; વેલુચી, 1971) નીચે અનુસાર વાઙમયી સંબંધો (વ્યવહારો)ના પ્રશ્નો ઓળખી કાઢ્યા છે :

સમાનતાના સંબંધો : કૃતિના ઉદ્ભવ એક સરખી ખરી નકલો વચ્ચેની એ જોડતી કડી છે, અથવા મૂળ વસ્તુ અને તેના પુનઃ ઉત્પાદનની છે, જ્યાં સુધી બૌદ્ધિક વિષયવસ્તુ અને કર્તૃત્વને સુરક્ષિત કરે છે, અહીં એની નકલો, અંકો, પ્રતિકૃતિઓ, ફોટોનકલો, માઈક્રો ફોર્મ્સ અને એ પ્રકારના સરખા પુનઃ ઉત્પાદનો.

- નિષ્પન્નહિત સંબંધો (Equivalence relation Ships) યુનિમાર્ક આને સમાંતર સંબંધો તરીકે ઓળખાવે છે, જે વાઙ્મયી વસ્તુ અને સુધારેલી એવી એક કડી વચ્ચે સરખી વસ્તુઓ ઉપર આધારિત છે. જેમાં વૈવિધ્યતાઓ, વર્ણન આવૃત્તિઓ, પુનઃસેવાઓ, અનુવાદો, રૂપાંતરો, સંશોધો વગેરે.
- વર્ણનાત્મક સંબંધો : જે વાઙ્મયી વસ્તુ અથવા કૃતિ અને તેના વર્ણનો, ટીકાઓ અને મૂલ્યાંકન અથવા કૃતિનું અવલોકન ટીપ્પણાત્મક આવૃત્તિઓ સહિત, રોજમેળ, ટીકાઓ, વિવેચનો વગેરે.
- સંપૂર્ણ ભાગ સંબંધો (યુનિમાર્કના ઊર્ધ્વ સંબંધો અથવા hierarchical સંબંધો Goossens દ્વારા વંશાનુબંદ્ધ સંબંધો તરીકે ઓળખાય છે), જે વાઙ્મયી વસ્તુના અથવા કૃતિ અને તેનાં સંપૂર્ણ સંગ્રહમાંથી પસંદ કરેલ સહિત સંગ્રહ અથવા શ્રેણી એ અંગભૂત ભાગો વચ્ચેની કડી છે.
- સહાયકારી સંબંધો : જે વાઙ્મય સૂચિગત વસ્તુ અને વાઙ્મયી વસ્તુ સાથે જોડાયેલી તે વસ્તુઓ, જેવી કે એકબીજાની સાથે સમાન રીતનું અંતર ધરાવતી બે વસ્તુઓ અથવા એક વસ્તુ વચ્ચેનું અંતર જેવા અન્ય સિદ્ધાંતો અથવા પૂર્વ પ્રભાવિત વસ્તુઓ જેમાં પદસૂચિઓ નિર્દેશિકાઓ, સૂચિઓ વગેરે.

પરંપરા અનુસાર સંબંધો (યુનિમાર્કમાં એને કાળક્રમાનુસાર સંબંધો તરીકે ઓળખે છે). વાઙ્મય સૂચિગત વસ્તુઓ જે સતત ચાલુ અથવા એકબીજાની અગ્રેસર, જેમાં સામયિકમાંનું આપ્યાનામ સતત રહેતું હોય છે, લઘુ પ્રબંધમાં પછીથી આવતી વસ્તુઓ રૂપે શ્રેણીઓના ભાગો વચ્ચે

સહભાગી સંબંધો વાઙ્મય સૂચિગત વસ્તુઓ અને અન્ય વાઙ્મયી વસ્તુઓ વચ્ચેની કડી જે તે અન્યથી સંબંધિત નથી.પણ આકસ્મિકપણે તેઓ કર્તા, અખ્યાનામ, વિષય અથવા ઉપયોગમાં લીધેલી ખાસિયતોનું એ શોધબિંદુ તરીકે હોય છે.

FRBR નમૂનો જૂથ I ની વસ્તુઓ વચ્ચે ત્રણ પ્રાથમિક સંબંધો ઓળખી કાઢે છે (આકૃતિ 6.5) આ પ્રમાણે છે.

- realized through relationship connecting work and expression;
- embodied_in relationship connecting and manifestation; and
- examplified_by relationship connection manifestation and item.

FRBR નમૂનો જૂથ II ની વસ્તુઓને જૂથ I ની વસ્તુઓ સાથે ચાર પ્રકારના સંબંધોથી સંકળાયેલી છે. (આકૃતિ 6.6)

- <created_by> that links person/corporate body to work;
- <realized_by> that links person/corporate body to expression;
- <produced_by> that links person/corporate body to manifestation; and
- <owned_by> that links person/corporate body to item.

ત્રણેય જૂથોની બધી જ ઘટક વસ્તુઓ વિષય સંબંધથી કૃતિ ઘટકની સાથે સંકળાયેલી છે. (આકૃતિ 6.7) <has-as-subject> સંબંધ વૈયક્તિક રચનાથી તે વિષય ઓળખી કાઢવા માટેના આધાર તરીકે મદદ કરે છે અને બધી પ્રસ્તુત કૃતિઓને આપેલ વિષયને એના વિષયથી કડીરૂપે જોડે છે. એક બાજુથી આ ઘટક વસ્તુઓના આ પ્રારંભિક સંબંધો, FRBR નમૂનાને અન્ય જૂથોની યોજના રજૂ કરેલ હતી.

કૃતિથી કૃતિના સંબંધો : પછી અવારનવાર વ્યક્તિ (વારસ), પુરવણી, ભેટ, સારાંશીકરણ, રૂપાંતર, કૃતિનું સ્વરૂપ બદલવું, નકલ અને સંપૂર્ણ/ભાગ

અભિવ્યક્તિથી અભિવ્યક્તિ સંબંધો : સંક્ષિપ્ત કરવું, પુનઃ સંવર્ધન, અનુવાદ, ગોઠવણી, પછીથી આવનારી વ્યક્તિ (વારસ), પુરવણી, ભેટરૂપે, સારાંશીકરણ, રૂપાંતર, સ્વરૂપ બદલવું, નકલ કરવી અને સંપૂર્ણ/ભાગ

સ્પષ્ટ દેખી શકીએ થી સ્પષ્ટ દેખાતા સંબંધો : પુનઃ સર્જિત, વિકલ્પ અને સંપૂર્ણ/ભાગ

અભિવ્યક્તિ થી કૃતિ સંબંધો : વારસો, પુરવણી, ભેટરૂપે, સારાંશીકરણ, રૂપાંતર, સ્વરૂપ, બદલો, નકલ અને સંપૂર્ણ/ભાગ

સ્પષ્ટ થી સ્પષ્ટ સંબંધો : પુનઃ સર્જન કરવું.

તમારી પ્રગતિ ચકાસો (Self Check Exercise) :

(3) વિવિધ પ્રકારોના વાઙ્મય સૂચિગત સંબંધો અને પુનઃપ્રાપ્તિમાં તેઓની ભૂમિકા ગણાવો.

નોંધ : (i) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

(ii) એકમને અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારો ઉત્તર સરખાવો.

....

....

....

....

....

....

6.6 વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનના સિદ્ધાંતોની પ્રસ્તુતિ APPLICATION OF PRINCIPLES OF BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION

આપણે વિભાગ 6.4.3.1 માં ગ્રંથસૂચિ વર્ણન અને શોધ સંબંધી સિદ્ધાંતોની ચર્ચા કરી દીધી છે. આ નવા સિદ્ધાંતોએ પેરિસ સિદ્ધાંતોને પુનઃસ્થાપિત કરીને અને બધા જ પ્રકારની વ્યાપક સામગ્રીઓની પાઠબદ્ધ રચનાઓ/કૃતિઓ અને ગ્રંથસૂચિના બધા પાસાંઓ ધરાવતા સંલેખ સ્વરૂપ અને ગ્રંથાલય સૂચિઓમાં અધિકૃત દસ્તાવેજોને ઉપયોગ લીધા. આ સિદ્ધાંતોનો ઉદ્દેશ આંતરરાષ્ટ્રીય વાઙ્મયસૂચિ અને અધિકૃત ડેટા અને સૂચિકરણના નિયમો બનાવનાર સહભાગી બનાવવાનો ઉદ્દેશો છે. તેઓનો પ્રયત્ન આંતરરાષ્ટ્રીય સૂચિકલ્પનો વિકાસ કરવાના પ્રયત્નોને આ સિદ્ધાંતોના વ્યાપમાં નીચે દર્શાવેલ કાર્યોના જૂથોને સામેલ કર્યા છે.

- તેઓ સૂચિકલ્પના વિકાસનું માર્ગદર્શન કરી શકે છે;
- વાઙ્મય સૂચિગત અને અધિકૃત દસ્તાવેજ યાદીઓ અને સાંપ્રત ગ્રંથાલય સૂચિઓને લાગુ પડી શકે;
- ગ્રંથાલયો, દફ્તર ભંડારો, સંગ્રહાલયો અને અન્ય સમુદાય માટે ગ્રંથસૂચિ અને ડેટાફાઈલોને આ સિદ્ધાંતો લાગુ પાડી શકીએ;
- બધા જ પ્રકારના સ્રોતોની ગ્રંથસૂચિ વર્ણનાત્મક અને વિષયસૂચિકરણને સાતત્યપૂર્ણ અભિગમ પૂરો પાડવાનું તેઓનું લક્ષ્ય છે;
- સૂચિસંહિતાઓ રચવા માટેના આ સર્વોચ્ચ સિદ્ધાંતો એ સૂચિના ઉપભોક્તાઓએ સાનુકૂળ થઈ શકે છે.

આ નવા સિદ્ધાંતોની ઈફ્લાએ (ઈફ્લાનેટ, ડિસેમ્બર 2003) પ્રકાશિત કરી તે પછી "ઈફ્લા મિટિંગ ઓફ એક્સપર્ટ ઓન ઇન્ટરનેશનલ કેટલોગીંગ કોડ (1st ફ્રેન્કફર્ટ, જર્મની 2003)" એ માન્ય કર્યા પછી અમલ કરવાને અંગે સામાન્ય નિયમોની કાર્યપદ્ધતિની ભલામણ કરી. આ પદ્ધતિઓના નિયમો વિશ્વભરની સૂચિકરણની મહાન પરંપરાઓ આધારિત રહેલી છે અને વિશેષમાં ઈફ્લાના વિભાવનાત્મક નમૂના પ્રલેખમાં 'ફંક્શનલ રિક્વાયરમેન્ટલ ફોર બિબ્લિયોગ્રાફિક રેકર્ડ્સ (FRBR)' અને 'ફંક્શનલ રિકવાયર્મેન્ટલ એન્ડ નંબરિંગ ફોર ઓથોરિટી રિકોર્ડ્સ (FRANAR)', જે પેરિસ સિદ્ધાંતોને વિષયસૂચિકરણના અભિસુચિના ક્ષેત્રને વિસ્તારે છે. આ સિદ્ધાંતોના અર્કરૂપે વિવિધ જૂથો હેઠળ નીચેની ચર્ચા થઈ શકે છે.

(એ) ઘટક વસ્તુઓ, લક્ષણો અને સંબંધની રીત;

(બી) વાઙ્મયી વર્ણન;

(સી) શોધ મુદ્દાઓ;

(ડી) અધિકૃત દસ્તાવેજો;

(ઈ) શોધની ક્ષમતા માટેના પાયાઓ;

(એફ) પ્રદર્શિત કરવું.

6.6.1 ઘટક વસ્તુઓ, લક્ષણો અને સંબંધની રીત (Entities, Attributes and Relationship) :

ગ્રંથસૂચિ દસ્તાવેજો/સંલેખોમાંની ઘટક વસ્તુઓ :

(એ) ગ્રંથસૂચિ દસ્તાવેજોમાંની રચના માટે નીચે અનુસાર ઘટકો જે બૌદ્ધિકતા અથવા કલાત્મકતા આવરી લેતાં પ્રયત્નો; તેને વિષે નીચે પ્રમાણે વિચારી શકીએ.

- કૃતિ/રચના
- અભિવ્યક્તિ
- સ્પષ્ટતા
- ચીજવસ્તુ

(બી) ગ્રંથસૂચિ દસ્તાવેજો કૃતિઓની અથવા રચનાના અંગભૂત ભાગને વિશેષ રીતે પ્રતિબિંબિત કરી શકાય, અથવા વધુ ભૌતિક એકમોમાં જોઈ શકાય છે. સામાન્ય

રીતે અલગ ગ્રંથસૂચિ દસ્તાવેજ એ દરેક ભૌતિક માળખા માટેની રચના બની શકશે.

અધિકૃત દસ્તાવેજોમાંના ઘટકો (Entities in Authority Records) : અધિકૃત દસ્તાવેજોમાં વ્યક્તિઓ, કુટુંબ, સમષ્ટિ નિકાય અને વિષયોના નમૂનાઓના સ્વરૂપોને નિયંત્રિત કરે છે. ઘટકો જે કૃતિઓના વિષયોને મદદ કરે છે.

- કૃતિ
- વ્યક્તિ
- વસ્તુ
- અભિવ્યક્તિ
- કુળ/કુટુંબ
- ઘટના
- સ્પષ્ટતા
- સમષ્ટિ નિકાય
- સ્થળ
- વસ્તુ
- વિભાવના

લક્ષણો (Attributes) : લક્ષણો જે દરેક ઘટકને ઓળખી શકે તેવા હોઈને દરેક ઘટક વસ્તુ (માહિતી/ડિટા) એ નોંધતત્ત્વ ગ્રંથસૂચિ અને અધિકૃત દસ્તાવેજો માટે ઉપયોગી બની શકે છે :

સંબંધોની રીતો (Relationships) : વાઙ્મયી સૂચિગત એવા અર્થપૂર્ણ સંબંધોની રીતો ઘટક વસ્તુઓ વચ્ચે સૂચિ અને ગ્રંથસૂચિ માહિતીપાદ દ્વારા ઓળખી શકાશે.

6.6.2 વાઙ્મયી સૂચિગત વર્ણન (Bibliographic Description) :

(એ) ગ્રંથસૂચિ દસ્તાવેજનો વર્ણનાત્મક ભાગ એ આંતરરાષ્ટ્રીય એવા સંમત ધોરણ ઉપર આધારિત હોવું જોઈએ.

(બી) વર્ણનો ઘણી કક્ષાઓ/સ્તરોએ સંપૂર્ણતા વાળું હોવું જોઈશે, જે સૂચિ અથવા ગ્રંથસૂચિ ફાઈલના હેતુ આધારિત હોઈ શકે.

6.6.3 શોધમુદ્દાઓ (Access Point) :

સામાન્ય : ગ્રંથસૂચિ અને અધિકૃત દસ્તાવેજોની પુનઃપ્રાપ્તિના શોધમુદ્દાઓ સામાન્ય સિદ્ધાંતોને અનુસરીને રચવામાં આવ્યા છે, તેઓ નિયમિત અથવા અનિયંત્રિત હોઈ શકે. અનિયંત્રિત શોધમુદ્દાઓમાં એવી વસ્તુઓ સામેલ કરી શકીએ કે પ્રગટીકરણ વખતે ગ્રંથનામ અથવા ચાવીરૂપ શબ્દો ગ્રંથસૂચિના દસ્તાવેજોમાંથી શોધી કાઢવા. નિયંત્રિત મુદ્દાઓ સાતત્યપૂર્ણ સ્રોતોના જૂથોમાં સ્થાન શોધી કાઢવા માટે સાતત્યપૂર્ણતાની જરૂરિયાત રહેતી હોય છે અને સામાન્ય રીતે નીચેના ધોરણોને અનુરૂપ કરનારાને અનુસરવું જોઈએ. આ અનુકૂળ ધોરણો (જેને અધિકૃત મથાળાંઓ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) જેને અધિકૃત દસ્તાવેજોમાં અધિકૃતપણે નોંધી શકાય, તેની સાથે વિવિધ સ્વરૂપોને સંદર્ભો તરીકે ઉપયોગમાં લેવાય.

શોધમુદ્દાઓની પસંદગી (Choice of Access Point) :

(એ) શોધના મુદ્દાઓ તરીકે ગ્રંથસૂચિ દસ્તાવેજને શોધના મુદ્દાઓ તરીકે કૃતિના આખ્યાનામ (ગ્રંથનામ)ને સામેલ કરી શકાય અને અભિવ્યક્તિ (નિયંત્રિતતા) અને આખ્યાનામ પ્રગટીકરણ (સામાન્ય રીતે અનિયંત્રિત હોય) અને નિયંત્રિત સ્વરૂપોના નામો એ કૃતિઓના સર્જકોના નામના સ્વરૂપો છે કે જે તેઓના સ્વરૂપો માટેની જરૂરી એવી અભિવ્યક્તિ એ સમષ્ટિ વિકાસના સામૂહિક વિચાર અથવા પ્રવૃત્તિને અભિવ્યક્ત કરે છે. વધારામાં, ગ્રંથસૂચિ દસ્તાવેજો માટે શોધમુદ્દાઓ માટે નિયંત્રિત એવા અન્ય વ્યક્તિઓના નામોના, કુટુંબોના, સમષ્ટિ નિકાયો અને વિષયોના સાહિત્યસ્રોતો શોધી કાઢવાને, ઓળખી કાઢવા અને પસંદગી માટે વર્ણવેલી વિગત પૂરી પાડેલી હોઈ શકે.

(બી) અધિકૃત દસ્તાવેજ માટેના શોધમુદ્દાઓમાં ઘટક વસ્તુ માટે અધિકૃત સ્વરૂપનું નામ સામેલ કરવું. એ જ પ્રમાણે નામના વિવિધ સ્વરૂપોની નહિ વધારાની શોધ સંબંધિત નામો દ્વારા બનાવી શકીએ છીએ.

અધિકૃત મથાળાંઓ (Authorised Headings) : ઘટક માટે અધિકૃત મથાળાને

નામ આપીને તે ઘટકને સાતત્યપૂર્ણ રીતે ઓળખી કાઢે છે.વિકલ્પે પ્રગટીકરણમાં પ્રાધાન્યપણે શોધી કાઢવું અથવા સારી રીતે સ્વીકાર્ય નામ સૂચિના ઉપયોગકર્તાને અનુકૂળ રહેતું હોય છે. (દા.ત. પરંપરાગતનામ). વધારામાં ઉમેરી શકાય તેવી ખાસિયતો ઓળખી પાડવામાં આવે છે, સરખા નામો અન્ય ઘટકથી જુદા પાડી શકાય, એ જરૂરી છે.

ભાષા (Language) : જ્યારે નામો ઘણી ભાષામાં અભિવ્યક્ત થયેલાં હોઈને, ત્યારે અગ્રતા પ્રલેખના પ્રગટીકરણો ઉપરની માહિતી મૂળભાષા અને લિપિમાં અભિવ્યક્ત કરતી, તેને પ્રાધાન્યનતા મળે, પણ જો મૂળભાષા અને લિપિ એક હોય તો સામાન્યપણે સૂચિમાં ઉપયોગમાં લેવાય નહિ, એ મથાળું પ્રગટીકરણ અથવા સંદર્ભોમાં મળતા સ્વરૂપો ઉપર આધારિત રહે, એવી ભાષાઓ અને લિપિઓએ સૂચિના ઉપયોગકર્તાઓને સૌથી વધુ સાનુકૂળ રહે તેના ઉપર મથાળું આધાર રાખે છે. જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં શોધ મૂળભાષા અને લિપિમાં શોધ વિકલ્પે અધિકૃત મથાળા અથવા સંદર્ભ દ્વારા પૂરી પાડવી હોવી જોઈશે. જો લિપ્યાંતરો ઈચ્છનીય હોય, લિપિના રૂપાંતર માટે આંતરરાષ્ટ્રીય માનકને અનુસરી શકીએ.

વ્યક્તિઓ માટેના નામના સ્વરૂપો (Forms of Naming for persons) :

(એ) જ્યારે વ્યક્તિનામ અનેક શબ્દો ધરાવતું હોય ત્યારે સંલેખના (નોંધ શબ્દ) શબ્દની પસંદગી જે તે વ્યક્તિના દેશના નાગરિકત્વથી નક્કી કરવું જોઈશે.

(બી) જ્યારે દેશનું નાગરિકત્વ નક્કી થતું ન હોય ત્યારે દેશમાં સામાન્યપણે વસવાટ કરતો હોય તે દેશમાંના સંમત ઉપયોગ દ્વારા આપવું, અથવા

(સી) જ્યારે વ્યક્તિ સામાન્યપણે વસવાટ કરે છે તે નિશ્ચિત કરવું શક્ય ન હોય ત્યારે નોંધના શબ્દો જે તે ભાષામાં સંમત ઉપયોગ વ્યક્તિ પોતાની ભાષામાં કરે છે, પ્રગટીકરણ અથવા સામાન્ય સંદર્ભસ્રોતમાંથી શોધી કાઢવા.

કુટુંબો માટેના નામોના સ્વરૂપો (Form of Names for Families) :

(એ) જ્યારે કુટુંબના નામમાં ઘણા બધા શબ્દો સમાવેલ હોય, તો નોંધ શબ્દની પસંદથી જે તે દેશની પરંપરાને અનુસરીને તે કુટુંબ સાથે મહદ્અંશે સંકળાયેલી પરંપરાને અનુસરીને નક્કી કરવું, અથવા

(બી) કુટુંબ સાથે સંકળાયેલ દેશ નક્કી કરવો. શક્ય ન હોય ત્યારે નોંધ શબ્દની પસંદગી કુટુંબ સાથે સંલગ્ન દેશની પરંપરાને અનુસરીને નિશ્ચિત કરવી.

સમષ્ઠિ નિકાય માટેના સ્વરૂપો (Forms of Names for Corporate Bodies) :

(એ) ભૌગોલિક વિસ્તાર માટે અધિકૃતતા ધરાવતા મથાળામાં પ્રવર્તમાન ઉપયોગમાં લીધેલ હોય તે ભૌગોલિકના જે ભાષા અને લિપિમાં સ્વરૂપને સામેલ કરવું; સૂચિના ઉપભોક્તાઓની જરૂરિયાતોને અનુકૂળ આવતું હોય છે.

(બી) સમષ્ઠિ નિકાયમાં એક પછી એક ક્રમશઃ આવતા સમયો માટે જુદાં જુદાંનો ઉપયોગ કર્યો હોય તો, તે તેને એક નામના થોડા નામફેરને ગણવું જોઈએ નહિ, દરેક વિશિષ્ટ નામના પરિવર્તનને નવા ઘટક તરીકે વિચારવા અને સારરચના ધરાવતા અધિકૃત દસ્તાવેજો માટે દરેક ઘટકને 'વળીજુઓ' (See also) (પહેલાંનું/પછીનું) સંદર્ભોથી જોડવા જોઈએ.

એકરૂપ આખ્યાનાઓના સ્વરૂપો (Forms of Uniform Titles) :

મૂળ ગ્રંથનામ અથવા કૃતિના પ્રગટીકરણ માટે મહદ્અંશે એકરૂપ ગ્રંથનામ વારંવાર વપરાતું હોય; ચોક્કસ વ્યાખ્યાંકિત કરેલ પરિસ્થિતિઓમાં સામાન્ય રીતે સૂચિની જે ભાષા અને લિપિ ઉપયોગમાં લીધેલ ગ્રંથનામને મૂળ ગ્રંથનામ તરીકે પસંદ કરવી. અધિકૃત મથાળા માટે આધાર તરીકે મૂળગ્રંથનામને પસંદગી આપી શકાય.

6.6.4 પ્રમાણભૂત યાદી દસ્તાવેજો (Authority Records) :

(એ) પ્રમાણભૂત યાદીઓની રચનાઓના નામો અને સંદર્ભોની અધિકૃતતા માટે બનાવી શકીએ જે શોધમુદ્દાઓ પૈકીના ઘટકો, જેવા કે વ્યક્તિઓ, કુટુંબો, સમષ્ટિ નિકાયો, કૃતિઓ, અભિવ્યક્તિઓ, પ્રગટીકરણો, વસ્તુઓ, વિભાવનાત્મક વસ્તુઓ, ઘટનાઓ અને સ્થળો માટે શોધમુદ્રાઓ તરીકે ઉપયોગમાં લેવાય.

(બી) જો વ્યક્તિ, કુટુંબ અથવા સમષ્ટિ નિકાય વિવિધ નામો અથવા નામોના વિવિધ સ્વરૂપોનો ઉપયોગ કરે, એક નામ અથવા નામના એક સ્વરૂપને અધિકૃત મથાળા માટે એ નિશ્ચિત કરેલ વ્યક્તિઓના નામો પસંદ કરો. જો એક સંહિતા માટે કૃતિનાં વિવિધ ગ્રંથનામો હોય છે ત્યારે ગ્રંથનામમાં એકરૂપ આખ્યાનામ તરીકે પસંદગી કરો.

6.6.5 શોધ ક્ષમતાશક્તિ માટેનો પાયો (Foundations for Search Capabilities) :

શોધ અને પુનઃપ્રાપ્તિ (Search and Retrieval) : શોધ મુદ્દાઓ વાઙ્મયી દસ્તાવેજ (સંલેખોના) નોંધતત્ત્વો પૂરાં પાડે છે. (એ) વાઙ્મયી અને પ્રમાણભૂત દસ્તાવેજ/પ્રલેખ અને તેની સાથે સંકળાયેલ વાઙ્મયી સ્રોત અને પ્રમાણભૂત અંગેની વિશ્વસનીય પુનઃપ્રાપ્તિ કરી શકે છે અને (બી) શોધના પરિણામો મર્યાદિત કરે છે.

શોધ યુક્તિઓ (Search Devices) : આપેલી ગ્રંથાલયસૂચિ અથવા વાઙ્મયી ફાઈલ (વાઙ્મયસૂચિ)માં નામો, આખ્યાનામો અને વિષયો અંગેની શોધ કરી શકીએ અને પુનઃપ્રાપ્તિ અંગેના સાધનોની પ્રાપ્ય યુક્તિ છે. દા.ત. નામોના પૂરાં સ્વરૂપો, ચાવીરૂપ શબ્દો, વાક્યાંશ, ટ્રંકેશન વગેરે.

અનિવાર્ય શોધ મુદ્દાઓ (Indispensible Access Points) : દરેક ઘટકમાંની ગ્રંથસૂચિના દસ્તાવેજો પ્રમાણભૂત દસ્તાવેજના મુખ્ય લક્ષણો અને સંબંધોની રીતો ઉપર આધારિત રહે છે. વાઙ્મયી દસ્તાવેજ/ગ્રંથસૂચિ માટે અનિવાર્ય શોધ મુદ્દાઓ એમાં સામેલ કર્યા છે :

- સર્જકનું નામ અથવા એક કરતાં વધુ નામો હોય તો પહેલાં સર્જકનું નામ આપવું.
- પ્રગટીકરણ માટે મૂળ ગ્રંથનામ અથવા વિગત પૂરી પાડતું ગ્રંથનામ
- પ્રકાશન અથવા અંકોના વર્ષ/વર્ષો
- કૃતિ/અભિવ્યક્તિ માટેનું એકરૂપ આખ્યાનામ
- વિષય મથાળાંઓ/વિષયપદો
- વર્ગાંક
- વર્ણવેલ ઘટક અંકો ઓળખી આપનારા અને 'ચાવીરૂપ' ગ્રંથનામ માટે વર્ણવેલા ઘટકો.

પ્રમાણભૂત દસ્તાવેજો માટે અનિવાર્ય એવા શોધમુદ્દાઓ સામેલ કરવા :

- ઘટક વસ્તુના પ્રમાણભૂત કરેલી અથવા ગ્રંથનામ; અને
- ઘટક વસ્તુ માટે વિવિધ સ્વરૂપોના નામ અથવા ગ્રંથનામ

વધારાના શોધમુદ્દાઓ (Additional Access Point) : જ્યારે મોટી સંખ્યામાં પુનઃપ્રાપ્તિ કરવાની હોય તો અન્યમાંથી વાઙ્મયસૂચિગત વર્ણન અથવા પ્રમાણભૂત દસ્તાવેજોના લક્ષણો વૈકલ્પિક શોધ મુદ્દાઓ અથવા મર્યાદિત કરતી યુક્તિઓ અથવા નિશુદ્ધિકરણ કરતી યુક્તિઓ ગ્રંથસૂચિ દસ્તાવેજમાં આ પ્રકારના લક્ષણો સામેલ કરવા પણ એ મર્યાદિત ન હોય.

- પહેલાં સિવાય વધારાના સર્જકોના નામો

- કલાકારો અથવા વ્યક્તિઓ, કુટુંબો અથવા સમષ્ઠિ નિકાયો સર્જક તરીકેની ભૂમિકા
- સમાંતર આખ્યાનામ, મથાળાં લીટીનું નામ વગેરે
- ગ્રંથમાળાઓના એકરૂપ આખ્યાનામ ;
- ગ્રંથસૂચિ દસ્તાવેજના શોધકો/ઓળખનામ;
- ભાષા;
- પ્રકાશન દેશ; અને
- ભૌતિક માધ્યમ

પ્રમાણભૂત દસ્તાવેજોનાં આ પ્રકારના લક્ષણો સામેલ કરી, પણ મર્યાદિત હોવા જોઈએ :

- ઘટક વસ્તુઓ સંબંધિત નામો અથવા આખ્યાનામો; અને
- પ્રમાણભૂત દસ્તાવેજ ઓળખનાર

6.6.6 પ્રદર્શન (Display) :

ઈફલા કાર્યક્રમે ઓપેક પ્રદર્શનની રચના કરવાની માર્ગદર્શિકા રચીને તેના નિયમો ઓપેક પ્રદર્શન, વેબ ઓપેક પ્રદર્શન, Z 39.50, વેબ ઈન્ટરફેસ અને અન્ય વાઙ્મયસૂચિ માહિતીપાદના માર્ગદર્શન આપતા નિયમો રચી આપ્યા છે, જે 1999માં ઈફલાના 65માં પરિસંવાદ પ્રસંગે રજૂ કર્યા હતા. આ સિદ્ધાંતો આ પ્રમાણે છે :

1. સૂચિના ઉદ્દેશો વિચારવા
2. મથાળાં અંગેના સિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કરો
3. વ્યાપક પુનઃપ્રાપ્તિ ધારણ કરો.
4. શું શોધ્યું તે પ્રદર્શિત કરો.
5. પ્રદર્શિત પરિણામમાં લેખક, કૃતિ અને વિષય ઉપર ભાર મૂકો
6. પ્રદર્શિતતા પૂરી પાડવી/ ગોઠવવું અને નિર્દેશીકરણને અલગ અને સ્વતંત્ર કાર્યો તરીકે જોવા
7. પ્રદર્શિત કાર્યો તેમાં આડસંદર્ભોને સાંકળી લેવા
8. નોંધતત્ત્વની ગોઠવણીને માન આપો.
9. સૂચિકાર દ્વારા પેરા વર્ણક્ષેત્રોને પ્રદર્શિત કરવા
10. ગોઠવણી, દર્શકો અને પ્રતિષ્ઠાને માન આપો
11. શોધનો સુસંબંદ્ધ સારાંશ
12. તાર્કિક અભિવ્યક્તિ પૂરી પાડવી
13. તાર્કિક રીતે છૂટું પાડવું
14. મથાળા અને ગ્રંથસૂચિ વચ્ચેના જોડાણને જાળવી રાખો.
15. મથાળાને છેકવા નહિ
16. કર્તા અથવા કૃતિના વિશેષ કૃતિની સંબંધિત કૃતિઓને પ્રદર્શિત કરો.
17. ખાસ વર્ગોની અથવા સ્વરૂપ વિષેની કૃતિઓને પ્રદર્શિત કરો.
18. ક્રમિક કૃતિઓએ કે જેઓએ તેમના ગ્રંથનામ બદલ્યા હોય તે પ્રદર્શિત કરો.
19. મથાળાંઓ અને તેઓના વિષયના પેટાવિભાગો વચ્ચેના વંશાનુબદ્ધ સંબંધોને પ્રદર્શિત કરો.
20. સમષ્ઠિ નિકાય અને સમયિક નિકાયના પેટા વિભાગોના સંબંધો વંશાનુબદ્ધ રીતે પ્રદર્શિત કરો.

21. કૃતિ અને તેના ભાગો વચ્ચેના વંશાનુબદ્ધ સંબંધોને પ્રદર્શિત કરો.
22. વર્ગાંક અને સંપૂર્ણ વર્ગીકરણ પદ્ધતિ વચ્ચે વંશાનુબદ્ધ સંબંધને પ્રદર્શિત કરો.
23. પુનરાવર્તન રાખો.
24. મળતા પદોને આગળ તરી આવે એ રીતે રજૂ કરો.
25. ISBD એ આંતરરાષ્ટ્રીય માનક પ્રદર્શિત કરો
26. એક ડિફોલ્ટ/રિકર્ડ બનાવી સંપૂર્ણ રીતે પ્રદર્શિત થાય તેવું બનાવવું;
27. પ્રાથમિક દર્શકો માટે ઓપેક 'જોવું અને સારું લાગે' તેવું રચવું;
28. માર્ક રેકર્ડને પ્રદર્શિત કરવા મંજૂર કરો
29. પ્રદર્શનના હેતુ માટે રેકર્ડને બેવડાવો નહિ;
30. ભિન્નતાદર્શક, વિશિષ્ટ ખાસિયતો, બિન રોમન લિપિઓ અને ઊલ્ટી દિશામાં લખાતી લિપિઓ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય માનકોને ટેકો આપો.

- **તમારી પ્રગતિ ચકાસો (Self Check Excercise) :**

(4) સિદ્ધાંત દ્વારા તમે શું સમજો છો ? જેએસસી (JSC) એ રચેલા વાઙ્મયસૂચિગત વર્ણનનાં સિદ્ધાંતોનું મૂલ્યાંકન કરો.

નોંધ : (i) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.
(ii) એકમના અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારો ઉત્તર સરખાવો.

....
....
....
....
....
....

6.7 ઉપભોક્તાના કાર્યોના વાઙ્મયી ઘટકો દોરી બતાવો (MAPPING OF BIBLIOGRAPHIC DATA ELEMENTS TO USER TASKS) :

વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણનના સર્વોચ્ચ સિદ્ધાંત એ ઉપભોક્તાની સાનુકૂળતા છે. ઉપભોક્તાના ગ્રંથસૂચિ દસ્તાવેજો શોધતી વખતે ચાર વર્ગના કાર્યો શોધતી વખતે બજાવવાના હોય છે. ગ્રંથાલયસૂચિ રાષ્ટ્રીય ગ્રંથસૂચિ અને વાઙ્મય સૂચિના માહિતી પદોના ઉપયોગ માટે બજાવવામાં આવે છે :

- સામગ્રીઓ શોધવાને જે માહિતી ઉપયોગમાં લીધેલી હોય તે ઉપભોક્તાએ શોધ માટેના જે લક્ષણોને મળતાં આવે તે દર્શાવવા જોઈએ. (દા.ત. શોધના સંદર્ભે આપેલાં વિષય ઉપરનાં બધા જ પ્રલેખો અથવા વિશેષ ગ્રંથનામ હેઠળ દેય થયેલા માટે.
- ઘટક વસ્તુને ઓળખવા માટે પુનઃપ્રાપ્ત કરેલ માહિતીનો ઉપયોગ કરો (દા.ત. એ ચોક્કસ કરી લો કે દસ્તાવેજમાં દર્શાવેલ, પ્રલેખવર્ણન એ ઉપભોક્તા દ્વારા શોધાતો પ્રલેખ છે એની ખાતરી કરી લેવી, અથવા બે પાઠબદ્ધ સામગ્રીઓ વચ્ચે અથવા નોંધણીમાં એક સરખા ગ્રંથનામ હોય તેને અલગ પાડો)
- ઘટકની પસંદગી કરવાને ઉપભોક્તાની યોગ્ય જરૂરિયાત માટે માહિતીનો ઉપયોગ કરો. (દા.ત. ઉપભોક્તા સમજી શકે તેવી ભાષામાં પાઠ પસંદ કરો અથવા કમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામનું વર્ણન પસંદ કરો કે જે ઉપભોક્તાને સુલભ હોય તે હાર્ડવેર અને ઓપરેટીંગ સિસ્ટમ પસંદ કરો)
- પ્રાપ્ત કરવાના ઉપક્રમે ડેટાનો ઉપયોગ કરો અથવા વર્ણવેલ ઘટકો મેળવવા શોધ કરો. દા.ત. પ્રકાશન માટેનો ખરીદ આદેશ મૂકો, ગ્રંથાલયના સંગ્રહમાંથી પુસ્તકની નકલ ડેટા કરાવા માટેનું માંગણીપત્રક સોંપવું; અથવા દૂરસ્થિત કમ્પ્યુટરમાં સંગ્રહિત વીજાણ્વીય પ્રલેખ ઓનલાઈન મેળવો)

વાઙ્મયસૂચિ ઘટકો એ ઉપભોક્તાઓના રસની વસ્તુ છે. અનેક ઘટક વસ્તુઓના લક્ષણો અને સંબંધિત રીતો તેઓને ઘટક સુધી પહોંચવામાં મદદ કરે છે. તેમ છતાં વાઙ્મયી ઘટકોના લક્ષણો અને સંબંધિત રીતો ઉપભોક્તાઓના કાર્યોને સીધે સીધી આંકી શકીએ છીએ. પણ સાપેક્ષ મૂલ્ય વિવિધ કક્ષાઓનું હોઈને ઉપભોક્તાના કાર્યના હેતુ અને લક્ષણનો આધાર દરેક લક્ષણો અને સંબંધોની રીતોનું રાખે છે. FRBR નમૂનો એ દરેક લક્ષણ અને સંબંધની રીતની પ્રસ્તુતતાનું મૂલ્યાંકન કરે છે. એ કાર્ય ઉપભોક્તાઓના વાઙ્મયસૂચિ ડેટા અને કાર્યો કેવી રીતે બજાવે છે તેના આધારે કરવા. મધ્યમ અને નિમ્ન તેમને આપીને મૂલ્યાંકન કરે છે. સામાન્ય ઉપભોક્તાના કાર્યો અને ઊંચી, મધ્યમ અને નિમ્ન કક્ષા તેમને આપવી અને મૂલ્યાંકન કરે છે. સામાન્ય ઉપભોક્તાના કાર્યો અને ઊંચી, મધ્યમ અને નિમ્ન સંલગ્નતામાં મૂલ્યો/લક્ષણો અને સંબંધની રીતો એ FRBR ના લક્ષણો અને સંબંધો નીચેની યાદીમાં આવેલ છે.

શોધો (કૃતિ, અભિવ્યક્તિ, પ્રગટીકરણ અને વસ્તુ)

(Find (Work, Expression, Manifestation and Item)

ઉચ્ચ મૂલ્યોના લક્ષણો અને સંબંધની રીતો (High Values Attributes and Relationships)

(એ) વસ્તુને ઓળખવામાં લક્ષણની વ્યાખ્યા મદદ કરે (દા.ત. શોધી આપનાર, વસ્તુ શોધી આપનાર.)

(બી) લક્ષણો અથવા સંબંધોની રીત લાક્ષણિકપણે ઉપયોગમાં લીધેલ શોધ માટેના પ્રારંભિક શોધ પદો તરીકે વસ્તુને શોધી શકે છે (દા.ત. ગ્રંથનામનું પ્રગટીકરણ, કૃતિ, વ્યક્તિ અથવા સમષ્ઠિ નિકાય વચ્ચે કૃતિ માટેની મૂળભૂત જવાબદારી)

મર્યાદિત મૂલ્યલક્ષણો અને સંબંધોની રીતો (Moderate Value Attributes and Relationship) :

(એ) લક્ષણો અથવા સંબંધો પેટા વિભાગ માટે ઉપયોગી સાધનો પૂરાં પાડે છે. ઘટકોની વિસ્તારપૂર્વકની ફાઈલ ભવિષ્યકક્ષાની અંદર જે ઉપભોક્તાની પ્રારંભિક શોધ પદોને મળતી હોય છે (દા.ત. સંગીત રચનાની કૃતિઓ તેના અસ્પષ્ટ ગ્રંથનામ સાથે માધ્યમ ભજવણી કરતું હોય છે);

(બી) લક્ષણો અથવા સંબંધો દ્વિતીયકક્ષાના શોધપદો સાથે લાક્ષણિકપણે ઉપયોગમાં લીધેલા પ્રારંભિક પદો હેઠળની શોધને માન્ય કરે જે મોટા પરિણામો નીપજાવે છે (દા.ત. અભિવ્યક્તિની ભાષા)

(સી) લક્ષણો અથવા સંબંધો એ એક જ છે જે ઉપભોક્તાને સીધે સીધી આપશે જે શોધેલ વસ્તુઓમાંથી સઘન રીતે સંબંધિત એવી અન્ય વસ્તુઓ શોધી કાઢે છે (દા.ત., પુરવણી અને કૃતિઓની પુરવણી વચ્ચેના સંબંધો)

નિમ્ન મૂલ્ય લક્ષણો અને સંબંધની રીતો (Low Values Attributes and Relationship) :

આ બધા લક્ષણો અને સંબંધોની રીતો મર્યાદિત એવા સંજોગોની હેઠળ ઉપયોગી થઈ શકે છે જેની ફાઈલ એ માન્ય શોધને વધુ આગળ પેટા વિભાજીત કરી શકીએ.

ઓળખો (કૃતિ, અભિવ્યક્તિ, પ્રગટીકરણ અને વસ્તુ)

Identify (Work, Expression, Manifestation, Item) :

ઉચ્ચ મૂલ્ય લક્ષણો અને સંબંધો (High Values Attributes and Relationship) :

(એ) વ્યાખ્યા દ્વારા લક્ષણ ઘટક વસ્તુને ઓળખવામાં મદદ કરે છે (દા.ત. પ્રગટીકરણ ઓળખાવનાર, વસ્તુ ઓળખાવનાર)

(બી) મોટાભાગના કિસ્સાઓમાં લક્ષણ અથવા સંબંધની રીતના સ્વરૂપો એ લક્ષણો અને સંબંધોના જૂથ મદદ કરશે. અદ્વિતીય ઓળખ આપનારની ગેરહાજરીમાં, વિભિન્ન વસ્તુઓમાં સામાન્ય એવી ખાસિયતો ધરાવતો અંક હોય છે.

મધ્યમ મૂલ્ય લક્ષણો અને સંબંધોની રીતો (Moderate Value Attributes and Relationships) :

(એ) વિશિષ્ટ સંજોગો હેઠળના લક્ષણ અને સંબંધની રીત ઘટક વસ્તુઓને વિભાજિત કરવાને મદદ કરે છે, જે નાનામાં નાના સૂક્ષ્મ લક્ષણો અને સંબંધોની રીતો જૂથના અપૂરતા ઘટકને ઓળખી કાઢે છે (દા.ત. ચોક્કસ સંજોગોમાં વિસ્તારેલ અથવા ભૌતિક માધ્યમને વહન કરવામાં મદદ કરે છે. એ પ્રગટીકરણો વચ્ચેના તફાવતને સૂચિત કરે, જેમાં એકસરખા આખ્યાનામ, કર્તૃત્વ જવાબદારીનું નિવેદન, આવૃત્તિ/અંકો,પદવી આપે વગેરે).

(બી) ઘટકવસ્તુના પેટા પ્રકાર સાથે વિશિષ્ટ રીતે સંકળાયેલ લક્ષણો હતા (દા.ત. હાથ વડે મુદ્રિત કરેલા પુસ્તકો, ધ્વનિ રેકોર્ડીંગ વગેરે) અને એ માટેની પેટા વર્ગના લક્ષણોને એક સરખી ઘટક વસ્તુઓ વચ્ચે અન્યથા એક સરખા આખ્યાનામોની વચ્ચે ભેદ ઊભો કરી શકશે (માઈક્રોફોર્મ્સ માટેનું ધ્રુવતત્ત્વ ગુણ, દશ્યાત્મક રીતે ઉપસી આવેલ ભાગો માટેનું માળખું વગેરે).

નિમ્ન મૂલ્ય લક્ષણો અને સંબંધોની રીત (Low Value attributes and Relationships) :

આ લક્ષણો અને સંબંધોની રીતો કે જે વધુ મર્યાદિત કિસ્સાઓમાં ઉપયોગ કરી શકે છે એ પ્રકારના લક્ષણો એ સંબંધોની રીત છે, ઘટક વસ્તુઓ વચ્ચે અન્યથા એક સરખી ખાસિયતો હોય છે.

પસંદગી (કૃતિ, અભિવ્યક્તિ, પ્રગટીકરણ, વસ્તુ

Select (Work, Expression, Manifestation, Item)

ઉચ્ચ મૂલ્ય લક્ષણો અને સંબંધની રીત (High Value Attributes and Relationships) :

(એ) લક્ષણ અથવા સંબંધની રીતે મર્યાદિત કિસ્સાઓમાં બૌદ્ધિક અથવા કલાત્મક એવી વિષયવસ્તુનું વિશિષ્ટ રીતે વસ્તુ માત્રનું નિદર્શન છે. (દા.ત. કૃતિનો વિષય, અભિવ્યક્તિની ભાષા વગેરે)

(બી) સંબંધ અથવા સંબંધના વિશિષ્ટ સંજોગો હેઠળ એક જે દરેકને જોવા માટે ગીત ગાનાર, ચલાવનાર વગેરે અર્થસભર તાંત્રિકી આવશ્યકતાઓનો ઇશારો કરશે (દા.ત. વીજાણ્વીય સ્રોતો માટેની પદ્ધતિની આવશ્યકતાઓ વગેરે), અથવા પ્રલેખ સુધી પહોંચવા અથવા ઉપયોગની અન્ય શરતોને મર્યાદિત કરે.

મર્યાદિત મૂલ્ય લક્ષણો અને સંબંધોની રીતો (Moderate Value Attributes and Relationships) :

(એ) લક્ષણ અથવા સંબંધ એ માત્ર મર્યાદિત કિસ્સાઓમાં બૌદ્ધિક અથવા કલાત્મક વિષયવસ્તુના મહત્વને સૂચિત કરે છે (દા.ત. કૃતિ માટે અપેક્ષિત પ્રેક્ષકો)

(બી) લક્ષણ અથવા સંબંધની રીત એ એક વિશિષ્ટ સંજોગો હેઠળ જોવા મળે, ગીતગાનાર, ચલાવનાર વગેરેને માટે અર્થસભર એવી તાંત્રિકી આવશ્યકતાઓ પ્રત્યે ઇશારો કરે છે (દા.ત. વાહનના પરિમાણો)

નિમ્ન મૂલ્ય લક્ષણો અને સંબંધની રીત (Low Value Attributes and Relationships) :

લક્ષણો અને સંબંધોની રીત કે જે માત્ર હાંસિયામાંના અર્થસભર નિદર્શનો એ બૌદ્ધિકતા અને કલાત્મકતા દર્શાવતી વિષયવસ્તુઓને માટે પ્રકારની તાંત્રિકી આવશ્યકતા તરફ સંકેત કરે છે.

મેળવવું (પ્રગટીકરણ અને ચીજવસ્તુ)

Obtain (Manifestation, Item)

ઉચ્ચ મૂલ્ય લક્ષણો અને સંબંધોની રીત (Low Value Attributes and Relationships) :

(એ) વ્યાખ્યા દ્વારા વસ્તુને ઓળખવાને લક્ષણો મદદ કરે છે (દા.ત. પ્રગટીકરણ, ઓળખનાર, ચીજવસ્તુ ઓળખનાર)

(બી) લક્ષણ અથવા સંબંધના સ્વરૂપોના એ લક્ષણો અને સંબંધોની રીતમાં નાનામાં નાના ભાગોને બહુમતીવાળા કિસ્સાઓમાં મદદ કરે છે. અદ્વિતીય ઓળખ આપનાર ગેરહાજરીમાં ઘટક વસ્તુઓની ભેદકતાઓની અનેક ખાસિયતો સામાન્ય હોય છે.

(સી) લક્ષણ અને સંબંધોના મોટાભાગના કિસ્સાઓમાં જે વસ્તુ મેળવી શોધેલી હોય તેમાંથી સ્રોતનું સ્થાન ખોળી કાઢવામાં આવે છે.

(ડી) લક્ષણ અથવા સંબંધની રીત એ અર્થસભર છે. ઘટક વસ્તુ સુધી પહોંચવાને પ્રગટીકરણોના અંકુશો, વસ્તુઓ ઉપરના

મધ્યમ મૂલ્ય લક્ષણો અને સંબંધોની રીતો (Moderate Value Attributes and Relationship) :

(એ) લક્ષણો અથવા સંબંધોની રીત એક જ છે. જે વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિઓમાં ઘટક વસ્તુઓની વચ્ચે ભેદ પાડવામાં વારંવાર મદદ કરે છે. જેમાં નાનામાં નાના લક્ષણો અને સંબંધો સામાન્ય વસ્તુને ઓળખી કાઢવામાં મદદ કરે છે (ઘટક વસ્તુ અપૂરતી વિસ્તાર અથવા ભૌતિક માધ્યમની ચોક્કસ પરિસ્થિતિઓ પ્રગટીકરણો વચ્ચે ભેદકતાનો સંકેત કરવાને જો ગ્રંથનામમાં જવાબદારીનું કથન, આવૃત્તિ/અંક, પદવી વગેરે)

(બી) લક્ષણો એ ઘટક વસ્તુના પેટા પ્રકારો સાથે વિશિષ્ટ રીતે સંકળાયેલી હોય (દા.ત. હાથ વડે છાપેલા પુસ્તકો, ધ્વનિ અંકિત રેકર્ડ વગેરે) અને તે પ્રકારની પેટા વર્ગના લક્ષણો વચ્ચે વારંવાર ભેદ પાડવામાં મદદ કરે છે. અન્યથા અથવા એક સરખી ઘટક વસ્તુઓ છે (માઈક્રોફોર્મ્સનું ધ્રુવીકરણ, ઘટકતત્ત્વ, રજૂઆતના સ્વરૂપ માટે ઉપસાવેલ દશ્યો)

નિમ્ન મૂલ્ય લક્ષણો અને સંબંધોની રીતો (Low Value Attributes and Relationships) :

ઘટક વસ્તુઓ લક્ષણો અને સંબંધોની રીતો જે વધારેમાં મર્યાદિત કિસ્સાઓમાં અન્યથા એક સરખી ખાસિયતોની સાથે ઘટક વસ્તુઓ વચ્ચે ભેદકતા દર્શાવવા ઉપયોગમાં લેવાય.

ઉપરની યાદી સંબંધી આપણે લક્ષણો અને સંબંધની રીતે કોઈપણ ઘટક વસ્તુ સાથે પ્રસ્તુતતાના પદોમાં સર્વ સામાન્ય ઉપભોક્તાના કાર્યો સાથે અને એ લક્ષણો અને સંબંધો જોડી શકીએ છીએ (ઉચ્ચ, મધ્યમ અને નિમ્ન). તમે જાણો છો વાઙ્મયી દસ્તાવેજો એ પ્રગટીકરણોનું પ્રતિબિંબ છે. લક્ષણો અને સંબંધોની રીતનું પ્રગટીકરણ (જુઓ વિભાગ 6.5) ઉપભોક્તાના કાર્યો આંકી બતાવી શકીએ. આ આપણને વિવિધ ઉપભોક્તાના કાર્યોની સાથે વિવિધ વાઙ્મયી માહિતી ઘટકો સંબંધી મૂલ્યોનો સંબંધિત વિચાર આપી શકીએ.

Task 1 : Find manifestation

Value	Attributes
High	Title of the manifestation; Manifestation identifier.
Moderate	Series statement; Form of carrier; Numbering (serial).
Low	Statement of responsibility; Date of publication/distribution; Fabricator/ man

Task 2 : Identify manifestation

Value	Attributes
High	Title of the manifestation; Statement of responsibility; Edition/issue designa of publication/distribution; Series statement; Form of carrier; Manifestation Foliation (hand-printed book); Collation (hand-printed book); Numbering
Moderate	Extent of the carrier; Physical medium.
Low	Place of publication/distribution; Fabricator/manufacturer; Capture mode; D of the carrier; Typeface (printed book); Type size (printed book); Colou Reduction ration (microform); Polarity (microform or visual projection); prformat (visual projection; System requirements (electronic resou characteristics (electronic resource).

Task 3 : Select manifestation

Value	Attributes
High	Statement of responsibility; Edition/issue designation; Date of publication/destribution; Form of carrier; Reduction ratio (microform); Presentation format (visual projection); System requirements (electronic resource).
Moderate	Publisher/distributor; Series statement; Capture mode; Manifestation identifier; Access restrictions on the manifestation; Polarity (microform or visual projection); Generation (microform or visual projection); Mode of access (remote access electronic resource) Access address (remote access electronic resource.)
Low	Title of the manifestation; Place of publication/distribution; Fabricator/ manufacturer, Physical medium; Sources for acquisition/access authorization; Terms of availability; Typeface (printed book); Type size (printed book); Playing speed (sound recording); Groove width (sound recording); Kind of cutting (sound recording); Tape configuration (sound recording); Kind of sound (sound recording).

Task 4 : Obtain manifestation

Value	Attributes
High	Title of the manifestation; Statement of responsibility; Edition/issue designation; Place of publication/distribution; Publisher/distributor; Date of publication/distribution; Series statement; Form of carrier; Manifestation identifier; Foliation (hand-printed book); Collation (hand-printed book); Numbering (serial); Mode of access (remote access electronic resource); Access address (remote access electronic resource).
Moderate	Dimensions of the carrier; Access restrictions on the manifestation;
Low	Source for acquisition/access authorization; Term of availability; Reduction ration (microform); Polarity (microform or visual projection); Generation (microform or visual projection); Presentation format (visual projection); System requirements (electronic resource); File characteristics (electronic resource).

Similarly the bibliographic relationships related to manifestation may be mapped as :

Bibliographic Relationships		USER TASKS			
Relationships between:	*Relationship types*	*FIND*	*IDENTIFY*	*SELECTION*	*OBTAIN*
Manifestation and other Manifestations	Reproduction	Moderate	Moderate	Moderate	Moderate
	Alternate	Low	Low	Low	Low
	COmponent	-	Low	Low	-
	Integral part	-	-	Low	-
Manifestation and Items	Reproduction	Moderate	Moderate	Low	-
Manifestation and persons/ Corporate bodies	Production/ Dissemination	Moderate	-	-	-

◆ **તમારી પ્રગતિ ચકાસો (Self Check Excercises) :**

(5) ઉપભોક્તાના કાર્યો માટે વાઙ્મય સૂચિગત માહિતી માટે માહિતી ઘટકોનું મહત્ત્વ આંકી બતાવો.

નોંધ : (i) નીચે આપેલી જગ્યામાં તમારો ઉત્તર લખો.

(ii) એકમના અંતે આપેલા ઉત્તરો સાથે તમારો ઉત્તર સરખાવો.

....

....

....

....

....

....

6.8 આંતરક્રિયાત્મકતા અને આડી ચાલ (એકબીજાને છેદતી) (INTEROPERATIBILITY AND CROSSWALK) :

બહુવિધ પદ્ધતિઓની કાર્યક્ષમતા આંતરક્રિયાત્મકતા અને આડી ચાલ વિવિધ હાર્ડવેર અને સોફ્ટવેર પ્લેટફોર્મ્સ, ડેટા રચના અને ક્રિયા પ્રતિક્રિયા, ડેટા વિનિમય, વિષયવસ્તુની ઉપયોગીતાનો ઓછામાં ઓછા બગાડ સાથે સંકળાયેલ છે. આંતરક્રિયાત્મકતાના બે પ્રકારના અભિગમોને છેદતી પદ્ધતિની શોધ દ્વારા મેટાડેટાની ફળ પ્રાપ્તિ કરવી. Z 39.50 ના ગ્રાહકો (ઉદ્ગમસ્થાન તરીકે ઓળખાતા) એ Z 39.50 સર્વર (લક્ષ્ય કહેવાય)માંથી માહિતી ચૂંટી કાઢવા માટે શોધ લક્ષણોને સામાન્ય વાક્યરચનાની શોધનો નકશો દોરે છે. ઓપન આર્કાઈવ્ઝ ઈનિશિએટિવ (http://www.openarchives.org) એ મેટાડેટા ફળ માટેનો પ્રોટોકોલ છે. જે બધા ભાગીદારો તેમના પ્રોટોકોલ અનૂદિત કરવાને મંજૂર કરે છે. ઘટકોના ગર્ભરૂપ હાર્દ અને ફળ માટે તેઓને પ્રગટ કરે છે. આ શોધસેવા બધા જ મેટાડેટાને કેન્દ્રિય સૂચિમાં સંગ્રહિત કરે છે. ભલેને તે ભાગલેનાર ભંડારનો (ગ્રંથાલય) સંગ્રહ એકબીજાને છેદતો હોય કે તે ગમે તે આકાર અથવા કદમાં હોય તો પણ ઉપયોગમાં લે.

મેટાડેટાની છેદતી ચાલ સુવિધા એ મેટાડેટાની આંતર ક્રિયાત્મક્તા અને વિનિમય છે. આડી ચાલ/ છેદતી ચાલ એ ઘટકોની એક મેટાડેટામાંના અર્થબોધો અને તેની વાક્યરચનાની યોજનાનો અન્ય સાથે નકશો ચીતરે છે. એક સમુદાય વર્ગે નિર્માણ કરેલા મેટાડેટાનો અન્ય જૂથને ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી

આપે છે. વિવિધ મેટાડેટાના માનકોને લાગુ પાડી શકે તે માટે મંજુરી, લાઈબ્રેરી ઓફ કોંગ્રેસના નેટવર્ક ડેવલપમેન્ટ અને માર્ક સ્ટાન્ડર્ડ્સ ઓફિસે XML પર્યાવરણમાં માર્કડેટા સાથેઆધારભૂત કાર્યનો વિકાસ કર્યો છે. આ આધારભૂતતા હેતુપૂર્વકની હોઈને લવચિકતાભરી અને વિસ્તારી શકીએ તેવી હોઈને વિશિષ્ટ રીતે ઉપભોક્તાઓએ માર્ક સાથે કાર્ય કરવાને વિશિષ્ટ રીતની તેઓને આવશ્યકતા રહેલી છે. આધારભૂતતા ઘણા ભાગો ધરાવતી હોય છે. જેવી કે, પદ્ધતિઓ, શૈલીપત્રકો અને સોફ્ટવેર ઓજારો એ બધું લાઈબ્રેરી ઓફ કોંગ્રેસ દ્વારા વિકસાવ્યા અને જાળવી રાખ્યા છે. MARC-Xml એ સંપૂર્ણ માર્ક રેકર્ડમાં Xml એ શક્તિપૂર્ણ રીતે ઉપયોગ કરીને એનું પ્રતિનિધિત્વ કરી શકે છે. MGTS (મેટાડેટા એનકોડીંગ એન્ડ ટ્રાન્સમિશન સ્ટાન્ડર્ડ) એ એની વિસ્તૃત કરેલી પદ્ધતિ તરીકે છે, ઓએઆઈ (OAI) કૃતિનું પ્રતિનિધિત્વ, XML માં મૂળસ્ત્રોતોના વર્ણનની વાક્યરચનાના નિયમો અને XML માં જે મેટાડેટા માટે વીજાણ્વીય સ્ત્રોત સાથે એનું સંવેષ્ટન કરી શકીએ. આ આડીચાલનો નકશો ડબલીન કોર, MARC (માર્ક) 21 અને Z 39.50 એ ત્રણેયના લક્ષણો અહીં આપેલ ઉદાહરણથી તમને સ્પષ્ટ થશે.

S1. No.	Name	Z 39.50 USE Attributes Value	Dublin Core Elements	MARC21 Fields
1.	DC-Title	1097	Title	245$a
2.	DC-Contributor	1098	Creator	100, 110, 111, 700, 710, 711 and 7....
3.	DC-Subject	1099	Subject	600, 610, 611, 630, 650, 653
4.	DC-Description	1100	Description	500-599 excluding 506, 530, 540, 5
5.	DC-Publisher	1101	Publisher	260 $a and 260 $b
6.	DC-Other Contributor		1106	Contributor -
7.	DC-Date	1102	Date Issued	260 $c
8.	DC-Resource Type		1103	Type 655
9.	DC-Format	1107	Format	856 $q
10.	DC-Resource Identifier		1104	Identifier 856 $u
11.	DC-Source Identifier		1108	Source 786 $o $t
12.	DC-Language	1105	Language	008/35-37, 041, 546
13.	DC-Relation	1109	Relation	530, 760-787, $o $t
14.	DC-Coverage	1110	Coverage	651, 752
15.	DC-Rights Management		1111	Rights 506, 540

6.9 સારાંશ (SUMMARY) :

વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન એ વાઙ્મય સૂચિગત વિગતોનો સંગ્રહ છે, જે વસ્તુ પૂરતા પ્રમાણમાં ઓળખીને તેનું વર્ણન કરે. સામાન્યપણે સૂચિમાં અથવા વાઙ્મયસૂચિઓના મથાળા નીચે મૂકાય અથવા અનુસરે છે. સૂચિકરણની પરંપરાઓ અને વેહવાર એ મહેનત માંગી, તેની શક્તિશાળી રીત પ્રભાવ પાડનારી આપણા અભિપ્રાયો વાઙ્મયવર્ણનો, વાઙ્મયસૂચિગત વર્ણનમાં ઘણું બધું વર્ણવવું. એ અમલીકરણોએ સૂચિની રચના એ માત્ર એક જ છે. વાઙ્મય સૂચિકારો, સૂચિકારો, સાર સંક્ષેપકો અને વિદેશીકારો, પ્રકાશકો અને ગ્રંથવિક્રેતા અને વિશાળ ફલક ઉપર અમલમાં મૂકાતી ચીજોના પ્રકાશકો એ બધા જ દ્વારા વાઙ્મયી માહિતીનું નિર્માણ થયું હોય છે. 1970ના સાતમા દાયકાની મધ્યથી આઈસીટી (ICT)

એ વાઙ્મયી માહિતીની પ્રક્રિયા અને પ્રત્યાયનનો આરંભ કર્યો હતો, પરિણામે આ પ્રકારના અમલીકરણમાં મોટાપાયે ડેટાબેઝીસો ઉદ્ભવ્યા. સહભાગી સૂચિકરણ અને ઈન્ટરનેટ થકી જન્મેલા ડિજિટલ સ્રોતો એમાં સામેલ થયા છે. આઈએસબીડી (ICBDs) એ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે વાઙ્મયી વસ્તુઓના સ્વીકૃત વાઙ્મયવર્ણન માટેના માનકો પૂરા પાડવાની મહાન ભૂમિકા નિભાવેલી છે. વાઙ્મયી માળખું ગ્રંથાલય ઓપેક (OPEC) વાઙ્મયી ડેટાબેઝો રચવામાં મદદરૂપ બન્યા છે, પણ આઈએસબીડી (ISBD), સૂચિકરણ સંહિતાઓ અને વાઙ્મયી માળખું એ વીજાણ્વીય સ્રોતોના વર્ણન માટે પર્યાપ્ત નહોતા. એને પરિણામે મેટાડેટાની પદ્ધતિઓ ડિજિટલ સ્રોતોના વર્ણન માટે છેલ્લા કેટલાંક વરસોથી વિકસાવવામાં આવેલ છે. આ પરિસ્થિતિમાં, નવા જૂથના વાઙ્મયવર્ણનના સિદ્ધાંતોને નિમંત્રે છે. જે પરંપરાગત વાઙ્મયી ઘટક વસ્તુઓ અને સાથે સાથે સારી રીતના ઓનલાઈન સ્રોતોને પણ હાથ ધરી શકે છે. ઈફલા (IFLA)ના એ વાઙ્મયવર્ણનના અતિ મહત્વશીલ નમૂનો તૈયાર કર્યો જે એફઆરબીઆર (FRBR) તરીકે જાણીતો છે, જેને એએસીઆર (AACR) એ જોઈન્ટ સ્ટિયરીંગ કમિટિ ફોર રિવિજન્સ દ્વારા વાઙ્મયવર્ણનના નવા સિદ્ધાંતોની રચનાએ મોટી અસર પાડી છે. ઉપભોક્તાની અનુકૂળતા એ વાઙ્મયવર્ણનનો સર્વોચ્ચ સિદ્ધાંત છે. એનો અર્થ એ છે કે વાઙ્મયવર્ણન એ ઉપભોક્તા વર્ણનના બધા વર્ગના કાર્યો જેવાં કે; શોધવું, ઓળખવું, પસંદ કરવું અને મેળવવું એને બળ આપે છે. વાઙ્મયી દસ્તાવેજ વ્યવસ્થાની અન્ય મહત્ત્વપૂર્ણ ખાસિયતો છેદતી પદ્ધતિઓ (Cross System) ઓની શોધ કરનારી અને છેદતા આકાર કદ (માળખા) અને વાઙ્મયી શોધ માહિતીના વિનિમય માટેના છેદતા માળખાના વાઙ્મયી માહિતીનો વિનિમય એ બિબ્લીયોગ્રાફિક રેકર્ડ મેનેજમેન્ટ (વાઙ્મયી દફ્તર વ્યવસ્થા) અને અન્ય મહત્ત્વપૂર્ણ લક્ષણો છે. ઝેડ 39.50 (Z 39.50) અને ઓએઆઈ/પીએમએચ (OAI/PMH) એ આંતરક્રિયાત્મકતા અને ત્રાંસી ચાલ/મિશ્રણ ભરેલી ચાલ એ વાઙ્મયી પદ્ધતિઓ છે.

6.10 તમારી પ્રગતિ ચકાસોના ઉત્તરો (ANSWERS TO SELF CHECK EXERCISES):

(1) ઓનલાઈન પર્યાવરણમાં ગ્રંથાલયો, દફ્તર ભંડારો, સંગ્રહાલયો, પ્રકાશકો, ગ્રંથવિક્રેતાઓ અને વિદ્યાર્થીઓ, સંશોધક અને વિદ્વાનોને કે જેઓ વિવિધ જૂથો અને મંડળો વાઙ્મય માહિતી વ્યવસ્થાની પ્રવૃત્તિ સાથે જોડાયેલ છે. તેઓની પ્રવૃત્તિઓને જોડી આપવાની અસાધારણ શક્યતાઓ રજૂ કરે છે. આથી કરીને વાઙ્મયવર્ણનનો વ્યાપ વિવિધ સામગ્રીઓ, સંપૂર્ણ ભૌતિક માધ્યમો બધાં જ સંભવિત સ્વરૂપો અને કદ, વૈવિધ્યસભર વહેવારો અને બધા જ વર્ગના ઉપભોક્તાઓના કાર્ય સુધી આવરી લેતી વિસ્તૃત કરવામાં આવે છે.

(2) ઈફલા દ્વારા આઈએસબીડી (ISBD)ની રચના અને શૈલી એ વાઙ્મયવર્ણન માટેના આંતરરાષ્ટ્રીય માનકોને વિકસાવવામાં સીમાચિહ્ન તરીકે વિચારાયેલ છે. ઈફલાએ જુદાં જુદાં પ્રકારોની વાઙ્મયી વસ્તુઓ જેવી કે લઘુપ્રબંધ, ક્રમિક પ્રકાશન, નકશાં, માપચિત્ર સામગ્રીઓ વીજાણ્વીય સ્રોતો અને અન્ય વિવિધ પ્રકારોના માનકોની શ્રેણીઓ નિર્માણ કરી હતી. આઈએસબીડી (જી) એ અમલીકરણ માટે સામાન્ય આધાર પૂરો પાડે છે અને વિશિષ્ટ આઈએસબીડીઓનો ઉપયોગ કરે છે. 1971થી આઈએસબીડીઓ એ રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સૂચિકરણ નિયમાવલીઓ અને યંત્ર વાંચી શકે તેવો ગ્રંથસૂચિના માળખા માટે આધારરૂપ કાર્ય બજાવે છે. આઈએસબીડીઓએ વાઙ્મયી માહિતીની વ્યવસ્થાને માટે વિશિષ્ટ મેટાડેટાની પદ્ધતિઓનું ક્ષેત્રના વિકાસ માટે પ્રભાવિત કર્યું છે.

(3) વાઙ્મયી સંબંધોની રીતો વાઙ્મયી ઘટકો વચ્ચે વિવિધ પ્રકારોના સંગઠનો છે. આ પ્રકારના

સંબંધોની રીતો સૂચિ અથવા વાઙ્મયીસૂચિ ડેટાબેઝની વિરુદ્ધ શોધવા અને ઓળખી આપવામાં સ્થાનનિર્દેશ સંબંધી વસ્તુઓને મદદ કરે છે. ટૂંકમાં તેઓ સહસ્થાન કાર્યોને ટેકો આપે છે. અદ્યતન સંશોધનોએ નીચે પ્રકારોના વાઙ્મયી સંબંધોની રીતો ઓળખાવેલ: મૂલ્ય સમાનતા (મૂળ અને નકલો અથવા પુનઃ ઉત્પાદિત વચ્ચે); નિસ્પંદિત (તેની મૂળ અને સુધારેલી આવૃત્તિઓ); સંપૂર્ણ ભાગ (વસ્તુ અને તેવા ભાગ અથવા સંપૂર્ણ); સાથે જોડાયેલી (વાઙ્મયવસ્તુ અને તેની સાથે સંકળાયેલી વચ્ચે); અનુગામી (જે ચાલુ રહેતી અથવા એકબીજાથી અગ્રેસર હોય તેવી વસ્તુઓ વચ્ચે); અને હિસ્સો/ભાગની ખાસિયતો સમાન કર્તૃત્વ, આખ્યાનામ વગેરે)

(4) સિદ્ધાંત એ પ્રસ્તાવ છે કે જે અમલીકરણનો યોગ્ય વિચાર કરીને આધાર રૂપે કાર્ય કરે છે. એએસીઆરના પુનઃ સંશોધન માટે જેએસસી (JSC) એ કેનેડિયન લાઈબ્રેરી એસોસિએશન હેઠળ કાર્ય કરનાર મંડળ છે. વાઙ્મયી વર્ણન માટેના વિશિષ્ટ સિદ્ધાંતોના જોરદાર હિમાયતીઓ જેવાં કે સંગઠન, લેઈબનીઝ અને સ્વેનોનિયસના કાર્યોને આધારે પ્રસ્તુત કર્યા છે. આ સિદ્ધાંતોને બે કક્ષામાં વિભાગી શકીએ : સામાન્ય (આકાર) રચનાના સિદ્ધાંતો અને વાઙ્મય વર્ણના અને શોધ માટેના પહેલાં જૂથનાં સિદ્ધાંતો એવી હિમાયત કરે છે કે વાઙ્મયી માળખાની સામાન્ય રચના અથવા સૂચિનિયમાવલી એ મજબૂત વિચારણા અને સૌથી આર્થિક રીતે પરવડે તેવો વિકલ્પ પસંદ કરવાની સંભવના રહેલી છે. બીજા જૂથના સિદ્ધાંતોનું જૂથ સીધું જ માનકોને લાક્ષણિકતાઓ અને વાઙ્મયસૂચિગત એવા અર્થપૂર્ણ ઘટકોના વર્ણન અને શોધ સામેલ કરે છે. તેઓ અધિકૃતપણે સમાન રીતે સંકળાયેલ નિયમોને ઉપભોક્તાની અનુકૂળતાને પ્રાપ્ત કરવાને ગોઠવે છે.

(5) વાઙ્મય સૂચિગત માહિતીના ઉપભોક્તાઓ કાર્યોના ચાર વર્ગનો ઉપયોગ કરીને તેમની પસંદગીની રસની વસ્તુ સુધી તેઓ પહોંચે છે. વાઙ્મયી વર્ણનનો સર્વોચ્ચ સિદ્ધાંત એ ઉપભોક્તાની અનુકૂળતા છે. આ હાર્દરૂપ સિદ્ધાંત એમ સૂચવે છે કે જોઈતા બધા વાઙ્મયી સૂચિગત મહત્વપૂર્ણ માહિતી ઘટકોને આવરી, જે બધા વર્ગના ઉપભોક્તાના કાર્યને જેમકે, શોધવા, ઓળખવા, પસંદ કરવા અને મેળવવા સંતોષશે. આથી કરીને વાઙ્મયી માહિતી ઘટકોને આલેખવાને ઉપભોક્તાના કાર્યો એમ સૂચિત કરે છે કે માહિતી ઘટકોની પ્રસ્તુતતાની માત્રા અથવા સંબંધિત મૂલ્યો એ કોઈપણ વાઙ્મયી માનકો, સૂચિસંહિતા અથવા વાઙ્મયી માળખાંની ઉપયોગિતા ચોક્કસપણે માપી શકીશું.

6.11 ચાવીરૂપ શબ્દો (KEY WORDS) :

એફઆરબીઆર (FRBR) : વાઙ્મયી દસ્તાવેજો માટેની કામગીરીને લગતી જરૂરિયાતો

એક્સએમએલ (XML) : એક્સ્ટેશીબલ માર્ક અપ લેંગ્વેજ એ સબસેટ ઓફ ગેઈનિંગ કરન્સી ઈન વેબ એપ્લીકેશન્સ

એક્સઓબીએસ (XOBIS) : એકરૂપ કરનારી ગ્રંથસુચિ અને અધિકૃત યાદી માટેની પ્રયોગાત્મક યોજના માટે આ પ્રયોજાય છે.

ઓનિક્ષ (ONIX) : ઓન લાઈન ઈન્ફોર્મેશન એક્ષચેન્જ ઈન્ફોર્મેશન

ગિલ્સ (GILS) : વૈશ્વિક માહિતી શોધનાર સેવા (ગ્લોબલ ઈન્ફોર્મેશન લોકેટર સર્વીસનું

સંક્ષિપ્તરૂપ છે)

જીએસએઆરઈ : વિષય અધિકૃતતા અને સંદર્ભ સંલેખો માટેની માર્ગદર્શિકા 'ગાઈડલાઈન્સ ફોર ઓથોરિટી એન્ડ રેફરન્સ એન્ટ્રીસ'નું સંક્ષિપ્ત રૂપ છે.

ગેર (GARE) : અધિકૃત સંદર્ભ સંલેખો માટેની માર્ગદર્શિકા માટે આ સંક્ષિપ્ત રૂપ પ્રયોજાયું છે. ઇફલાએ અધિકૃત માહિતી અને સંદર્ભ સંલેખોને સંજ્ઞાંકિત કરવાની વ્યવસ્થા તરીકે વિકસાવેલું માનક છે.

માહિતીઓની માહિતી પદ્ધતિ (Metadata Shcemes) : ઉપયોગ કરવાને માટેના નિયમો અને નક્કી કરેલ ઘટકોને માહિતીઓની માહિતી પદ્ધતિ છે.

માહિતીનું માહિતી ફળ (Metadata Harnestings) : માહિતીઓની માહિતી નિસ્પંદિત કરવા માટેની કાર્યપદ્ધતિ માટેના વૈયક્તિક સંગ્રહસ્થાનો અને સંગ્રહકારો તેમાં કેન્દ્રીય સૂચિમાં આંતરપ્રતિક્રિયાત્મક શોધની સુવિધા પૂરી પાડે છે.

યુકેઓએસએન (UKOLN) : એ 'યુનાઈટેડ કિંગ્ડમ ઓફીસ ફોર લાઈબ્રેરી એન્ડ ઇન્ફોર્મેશન નેટવર્કીંગ'નું સંક્ષિપ્ત રૂપ છે.

યુબીસી (UBC) : ઇફલાનો "વૈશ્વિક વાઙ્મય નિયંત્રણ પ્રોગ્રામ" (યુનિવર્સલ બિબ્લિઓગ્રાફીક કંટ્રોલ પ્રોગ્રામ) એ સંક્ષિપ્ત રૂપ છે.

યુબીસીઆઈએમ (UBCIM) : ઇફલાનો યુનિવર્સલ બિબ્લિઓગ્રાફીક કન્ટ્રોલ એન્ડ ઇન્ટરનેશનલ માર્ક પ્રોગ્રામ (ઇફલાનો વૈશ્વિક વાઙ્મય નિયંત્રણ અને આંતરરાષ્ટ્રીય માર્ક (MARC) કાર્યક્રમ એ સંક્ષિપ્ત રૂપ છે.

વર્ણનાત્મક માહિતીઓની માહિતી (Descriptive METADATA) : માહિતીઓની માહિતીની શોધ કરવા અને ઓળખવાના હેતુથી કૃતિઓને વર્ણવે છે. જેમ કે; સર્જકો, ગ્રંથનામ અને વિષય.

સૂચિકરણ સંહિતાઓ (Cataloguing Codes) : સૂચિઓ અને વાઙ્મયસૂચિઓના ઉપયોગ માટેના નિયમોનો દસ્તાવેજ. સામાન્ય રીતે આ સંહિતાઓ (નિયમાવલીઓ) વાઙ્મય સૂચિગત વર્ણન એ પસંદગી અને શોધમુદ્દાઓ એમાં હોય છે.

6.12 સંદર્ભો અને વિશેષ વાંચન (REFERENCES AND FURTHER READING)

Bhattacharya, G. (1979). Standrdiztion of bibliographic description: principles and practices. DRTC Refresher Seminar, 20-24 August, 1979. Banglore: DRTC ISI.

Byrun, J.D. (Jr). (2001) IFLA's ISBD programme: purpose, process and prospects. Available from <http://www.ifla.org>(Accessed on 20/01/2004).

Chowdhaury, G. G. (2004). Introduction to modern infromation retrieval. 2nd ed. London: Facet Publishing.

Cutter, C.A. (1904). Rules for a dictionary catalogue. 4th ed., rewritten. Washington, D.C: Government Printing Office.

Delsey, T. (2003). Functional requirements for bibliographic records: user tasks and cataloguing data. In: Cataloguing and Indexing: empowering the user: 38th CIG (Cataloguing Indexing Group) Amual Meeting. (4th) July 2003, at

Umbrella, <http://www.cilip.org.uk/groups/cig/> (Accessed on 11/11/2003).

Dempsey, L. (1989). Bibliographic records; Use of data elements in the book world (B.N.B. Research Fund Report 40). Bath: University of Bath.

G.nath, M.A. (1999). Bibliographic description; an overview. In: MLIS-03, Block 2, Unit 5 course material. New Delhi: Indira Gandhi National Open University.

Gredley, E. and Hopkinson, A. (1990). Exchanging bibliographic data: MARC and other international formats. Ottaws: Canadian Library Association.

Haggler, R. and Simmons, P. (1982). The bibliographic record and information technology. Chicago: American Library Association.

Huthwaite, A. (2001). Principles of AACR. (Approved by Joint Steering Commitee for Revision of AACR). <http://www.nlc-bnc.ca> (Accessed on 11/11/2003)

IFLA (1998). Functional requirements for bibliographic records: Final report. Munehen: Saur. <http://www.ifla.org/VIIS/s13/frbr/frbr.pdf> (Accessed on 10/11/2003).

IFLA. (2003). Statement of international cataloguing principles (Approved by the IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code, (1st: 2003: Frankfurt, Germany). <http://www.ifla.org> (Accessed on 12/08/2003).

Leibniz, G.W. (1951). Towards a universal characteristic. (Reprinted in Leibniz Selections, edited by P.P Wiener). New York: Scribner. P. 1-25.

Lubetzky, S. (1969). Principles of cataloguing. California. University of California.

Olson, N.B. (ed.) (2003). Cataloguing Internet resources: a manual and practical guide. <http://www.oclc.org/support/documentation/worldcat/cataloguing/> (Accessed on 10/11/2013).

Rahmatollah, F. (1997). AACR2 and catalogue production technology : relevance of cataloguing principles to the online enviorment. In International Conference on the Principles and Future Development of AACR. Ottawa: Canadian Library Association. <http://www.nlc-bnc.ca> (Accessed on 11/12/2003)

Rahmatollah, F. (1997). The relevance of cataloguing principles in the online enviorment: a historical and analytical study. Ph.D. Dissertation. Sidney: School for Information, Library and Archive Studies, University of New South Wales.

Ranganathan, S.R. (1938). Theory of library catalogue. Madras: Madras Library Association.

Ranganathan, S.R. (1955). Headings and canons. Madras: S. Viswanathan.

Ranganathan, S.R. (1964). Classified catalogue code. 5th ed. Reprinted in 1988. Bangalore: Sarada Ranganathan Endowment for Library Science.

Svenonius, E. (1989). The conceptual foundations of descriptive cataloguing. New York: Academic Press.

Svenoius, E. (2000). The intellectual foundation of information organization. Cambridge: MIT Press.

Tillett, Barbara B. (2001) Bibliographic ralationships. In: Relationships in the organization of knowledge, edited by Carol A. Bean & Rebecca Green [printed monograph]. Dordrecht, Botson, London: Kluwer Academic Publishers, P. 19-35.

Velluci, S.L. (1997). Bibliographic relationships. In: International Conference on the principles and Future Development of AACR. Ottawa: Canadian Library Association. <http://www.nlc-bnc.ca> (Accessed on 12/12/2003).

Yee, M.M. (1999). Guidelines for OPAC displays. <http://www.ifla.org> (Accessed on 01/02/2004).